

Lexicon Zeeuwse portretschilders in de zeventiende eeuw – A t/m L

Frank van der Ploeg

Salomon Mesdach, *Vier onbekende kinderen* (1627), aet 11, 7, 4 en 9, olieverf op paneel, 79,5 x 115 cm. The Weiss Gallery, Londen. Foto: The Weiss Gallery.

Dit lexicon is een werkdocument. De kiem ervoor is gelegd tijdens het onderzoek voor de publicatie bij de expositie [‘Portretten door Zeeuwse meesters uit de Gouden Eeuw’](#) in het Stadhuis museum Zierikzee (22-12-2020/15-11-2021). In het boek dat bij deze expositie verscheen onder dezelfde titel is een zeer beknopt lexicon opgenomen van de 52 schilders die in de 17de eeuw in Zeeland (tijdelijk) gevestigd zijn geweest en portretten hebben geschilderd. De lemma’s zijn onevenwichtig wat betreft inhoud/lengte. Dat houdt verband met beschikbare gegevens en bestede onderzoekstijd (bij de ene schilder meer dan bij de ander).

Er wordt hier bewust niet verwezen naar standaardwerken als Thieme-Becker, Würzbach etc.

Dergelijke gegevens zijn via het [RKD](#) (RKD – Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis) bij elke schilder afzonderlijk terug te vinden. Het recentste algemene lexicon is: Pieter Groenendijk, *Beknopt biografisch lexicon van Zuid- en Noord-Nederlandse schilders, graveurs, glasschilders, tapijtwevers et cetera van ca. 1350 tot ca. 1720*, Utrecht 2008. Een andere belangrijke bron is de online database Ecartico: <http://www.vondel.humanities.uva.nl/ecartico/>

De naamspelling van de kunstenaars is altijd arbitrair. Er is hier gekozen om, wanneer bekend, te blijven bij de wijze van schrijven door de kunstenaar zelf, of de meest gebruikelijke. Dat kan afwijken van de keuze van het RKD.

Gebruik van de gegevens is vrij met vermelding van de bron. Wat betreft afbeeldingen: zie de bijschriften voor de eigendomsrechten.

Aanvullingen en/of correcties zijn altijd welkom: info@artaz.nl

Justinus Arondeaulx (werkzaam 1621)

Er is welgeteld één schilderij gesigeneerd door deze enigmatische schilder, het meisjesportret van Em(m)erentia van de Voorde (1619/20-(na) 1655).¹ In 1621 is ze geportretteerd als éénjarige. In de schaduwpartij rechts staat 'Jústinús arondeaulx / fecit. an^o 1621.'. Tot voor kort is een schilderij, uit 1623, bijgezet in het oeuvre van Arondeaulx vanwege de mogelijke familieband en de dichtbij liggende ontstaansdata van de portretten. Dit werk is echter toe te schrijven aan Salomon Mesdach.² Arondeaulx (er zijn nogal wat spellingvarianten) is bepaald geen gebruikelijke naam en doet een zuidelijker herkomst vermoeden. In een album van Johan(nes) Radermacher de Oude (1538-1617) is een acrosticon opgenomen uit 1565 van een Gillis Arondeaulx.³ In Zeeland treffen we in 1584 een David Arondeaux aan als predikant in Vlissingen.⁴ Vermoedelijk komt hij uit Gent. Zoon David (ca. 1585-1638) zal in 1616 predikant worden in Stavenisse en ook zoon Henricus zal dit ambt bekleden. Verder vinden we een Nicolaes Arondeaulx (overleden in 1593), die tussen 1578 en 1593 voorzanger is te Veere.⁵ Blijven we in Veere, dan wordt daar op 6 december 1603 een Philips Arondeaulx ingeschreven als poorter, afkomstig van 'Ghent'.⁶

'Kunstgerelateerd' duikt een Justinus Arondeaulx op in Amsterdam, die op 10 maart 1604 samen met Melchior van Dortmont present is bij het opstellen van het testament van de schilder Bernard van Someren en diens vrouw Leonora Mitens.⁷

In Zeeland komen we in november 1615 een 'Justinus Arondeaux' voor het eerst tegen als lidmaat van de Nederduitsch-gereformeerde kerk in Veere. Hij is dan ongehuwd, want 'j.m.' en heeft als woonadres 'Kaaï'. Krap vijf jaar later (februari 1620) wordt hij daar nogmaals vermeld als 'Justinus Arendeaux', met als bijzonderheden 'j.m.', met een attestatie van Caen van 6 juni 1619. Adres is 'Van de Kaaï'.⁸ Het lijkt merkwaardig dat hij pas na zo'n vier jaar een attestatie van een eerder kerkklidmaatschap heeft overlegd. Een andere vermelding van 'Justinus Arondeaux' maakt het nog iets ingewikkelder. Deze gaat op 5 november 1616 in Middelburg in ondertrouw met de uit Grijskerke afkomstige Dig(e)neke Willems. Hij is afkomstig van Gent en 'jong gezet'. Willems is dan al weduwe, van Martin Abelmont.⁹ Ten slotte is er nog een vermelding van een 'Justinus Arondeaux' die op 19 maart 1625 als notaris is aangesteld op recommandatie van de Magistraat van Vlissingen.¹⁰ Het is maar de vraag of al deze verwijzingen betrekking hebben op een en dezelfde persoon. Het ligt niet voor de hand dat de vrijgezel in Veere dezelfde is als die in Middelburg in ondertrouw gaat en een aantal jaar later nog steeds/weer als 'j.m.' te boek staat. En een schilder die later notaris wordt? Dat zou dan wel weer verklaren waarom er verder nooit meer gesigeneerd werk is opgedoken. Eén ding kunnen we concluderen: De Justinus Arondeaulx die Emmerentia van de Voorde als peuter schilderde, is te beschouwen als een Zeeuwse schilder, zij het – via zijn familie – geëmigreerd vanuit Vlaanderen of zelfs nog wat zuidelijker. En dat er meerdere tijdgenoten in Zeeland woonden met dezelfde, ongebruikelijke naamcombinatie ligt eigenlijk ook weer niet voor de hand.

¹ RCE (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed), inv. nr. C1582. Zie ook: Frank van der Ploeg, *Portretten door Zeeuwse meesters uit de Gouden Eeuw*, Zwolle 2020, pp. 77-80.

² Van der Ploeg, *Portretten*, pp. 92 en 105, afb. 121.

³ Centrale Bibliotheek, Rijksuniversiteit Gent handschrift 2465, *Album Joannis Rotarii (Johannes Radermacher)* ca. 1560-1620, fol. 165. Zie: https://www.dbnl.org/tekst/rade004albu01_01/rade004albu01_01_0104.php/.

⁴ Zeeuws Archief (ZA), Verzameling Genealogische Afschriften: W.M.C. Regt, *Naamlijst der Predikanten van Zeeland, (1565) 1572-1938*, p. 276.

⁵ ZA, Rekenkamer B. Oorspronkelijk bron verbrand. / H. Drost, *Overzicht van voorzangers, voorlezers, schoolmeesters, kosters, klokluiders, ziekenbezoekers e.d., 1575-1806*, Middelburg 1991.

⁶ ZA, Stad Veere, inv.nr. 920, Poorterboek Veere 1472-1666, 28 mei 1603.

⁷ Jan Briels, *Vlaamse schilders en de dagenraad van Hollands Gouden Eeuw*, Antwerpen 1997, p. 385, noot 8.

⁸ ZA, DTBL Veere, inv. Veere 1572-1810 (1884), Nederduitsch Gereformeerd Kerk (Nb archief is verbrand).

⁹ ZA, Verzameling Genealogische Afschriften, inv. nr. 75, 'Middelburg. Aantekeningen gereformeerde huwelijken 1580-1651 (namen vrouwen in alfabetische volgorde)', bewerking van de trouwregisters van de Nederduits Gereformeerde Gemeente te Middelburg, 1580-1651 (1 kaartsysteem).

¹⁰ ZA, Archief Staten van Zeeland en Gecommitteerde Raden, inv.nr. 1669, fol. 69.

Abraham van Barlaer (1623-1668)

De meeste leden van het Middelburgse geslacht Van Barlaer waren werkzaam als glasschilder. Glasschilders (of -schrijvers) werden in sommige St. Lucasgilden in andere steden bepaald niet als gelijkwaardig aan de fijnschilders gezien, maar in Middelburg was dat wel zo. Ze waren in ondertal, maar konden evenzeer bestuurlijke functies bekleden in het gilde, zoals die van beleder en zelfs deken.

Van de productie van de Van Barlaers die met glas hebben gewerkt, is bedroevend weinig bewaard gebleven (uitzonderingen zijn ramen in de Nederlands Hervormde Kerk in Biervliet, in de Oostkerk in Middelburg en [fragmenten van een kerkraam uit Schoondijke in het bezit van het KGZW](#)). Om de familie in dit lexicon kort aan te stippen, heeft een reden: ook de glasschilders zullen weleens een portret hebben geschilderd, zij het dat het – zeker waar het kleinere ruitjes betreft – nastreven van een treffende gelijkenis van de voorgestelden niet het hoogste doel zal zijn geweest. Er zijn twee ontwerptekeningen voor kleine glasraampjes (in het Engels 'roundel' genoemd) bewaard gebleven, die zijn te beschouwen als een soort groepsportret. Maar van individuele trekken van de voorgestelden is eigenlijk geen sprake. Van [het ontwerp voor een glas uit 1647](#) voor de rekenkamer met de rekenmeesters aan tafel is het zeker dat Cornelis II ervoor heeft getekend.¹¹ Het andere ontwerp uit 1654 is anoniem, maar staat wel dichtbij de andere tekening. Het stelt de Zierikzeese koopman Joos Lambrechtse, zijn vrouw Susanna Langenes en hun gezin voor.¹²

Er zullen (zeker) drie Van Barlaers zijn geweest die luisterden naar de voornaam Cornelis en werkzaam waren met glas. De (nu) als oudst bekende overlijdt in 1642/43 (hij is deken in het Middelburgse St. Lucasgilde in 1631 en 1639). Daarnaast worden doodschulden voor een Cornelis betaald aan het St. Lucasgilde in rekeningen die lopen over de jaren 1671/73 en 1680/82.¹³ Of het drie generaties betreft of dat de laatst overledene een neef is van nummer voorlaatst is niet duidelijk.

Ten slotte zijn er ook twee Van Barlaers in het St. Lucasgilde ingeschreven geweest met de voornaam Abraham. De ene was als vanouds glasschilder, maar de jongere van de twee (1623-1668) wordt expliciet vermeld als fijnschilder.¹⁴ Er is geen geschilderd werk van hem bekend. Wel heeft Reinier van Persijn (1613/1615-1668) een portretprent van Cornelis van den Brande (1603-1652) gestoken naar een tekening van een 'A. van Barlaer'.¹⁵ De prent is niet gedateerd, maar de tekening zal in 1651 of 1652 zijn gemaakt. De tekst onder de prent vermeldt een slag in 1648 in Brazilië, waar Van den Brande nog enige tijd verblijft. In 1651 is hij terug in Nederland.¹⁶ Het is waarschijnlijk dat Van Barlaer hem daar heeft getekend, óf (postuum) naar een bestaand portret heeft gewerkt. Het blijft gissen welke Abraham de tekening heeft gemaakt.

¹¹ Van der Ploeg, *Portretten*, pp. 77-80.

¹² Katie Heyning, *Zeeuwse meesters uit de Gouden Eeuw*, Zwolle 2018, pp. 8-9, afb. 1.

¹³ A. Bredius, 'De gildeboeken van St. Lucas te Middelburg', in: Fr.D.O. Obreen, *Archief voor Nederlandsche Kunstgeschiedenis*, VI dln., Rotterdam 1881-1887, dl. VI, pp. 262-263.

¹⁴ Abraham van Barlaer – vermoedelijk de zoon van de oudst vermelde Cornelis – is sinds de rekeningen van 1649/1650 actief als 'gelaesschrijver / -maecker'. Bredius, 'De gildeboeken', pp. 176, 188, 192, 195. De jongste van de Abrahams betaalt op 30 januari 1665 voor zijn vrijmeesterschap als vrijmeesterszoon. In de rekeningen over 1667/1668 is de doodschuld van een Abraham opgetekend. Daarna komen we deze naam niet meer tegen. Bredius, 'De gildeboeken', pp. 201, 204.

¹⁵ ZA, Zeeuws Genootschap, ZI-IV-0283; Rijksmuseum Amsterdam, inv. nr. RP-P-OB-60.202.

¹⁶ Hij hertrouwt met Maria de Looper (1609-1681), ondertrouw 11-7-1651 in Amsterdam, weduwe van Daniel Radermacher (1588-1637). Cornelis van den Brande is begraven in Middelburg.

Reinier van Persijn naar A. van Barlaer, *Cornelis van den Brande (1600/1603-1652)*, gravure. Zeeuws Archief, Zeeuws Genootschap, ZI-IV-0283. Foto: Zeeuws Archief.

Jaspar Beckx (..-1647)

Mogelijk zijn drie schilderende leden van de familie Beckx portretschilder geweest: Jeronimus, Jasper en Jeronimus de jonge. Diverse portretten zijn 'J. Beckx' gesigneerd. Jaspar Beckx heeft zeker geportretteerd. Mogelijk is hij geboren in Wouw, bij Roosendaal. Tussen 1627/1639 is hij werkzaam in Roosendaal en Bergen op Zoom. Hij huurt op 2 september 1627 in Bergen op Zoom ruimte (kost en inwoning) bij notaris Wouter de Witte in ruil voor portretten van De Witte en diens vrouw, inclusief materiaal en vergulde lijsten.¹⁷ Van dat jaar dateert een prent van Joannes Sarragon naar een tekening van een J. Beckx van Samuel de Swaef (1597-1636) een dichter, prentkunstenaar en schoolmeester. In 1632-'33 wordt Jasper Beckx vrijmeester in Antwerpen.¹⁸ Waar De Swaef geboren is in Middelburg en in 1624 schoolmeester wordt in Bergen op Zoom, zal Beckx de omgekeerde weg bewandelen. De prent van Sarragon is van 1627 en verbeeldt De Swaef wanneer hij dertig jaar oud is. In die tijd is Beckx nog in Bergen op Zoom, waar hij De Swaef zal hebben getekend. Een voluit gesigneerd werk uit 1635 van een onbekende man (juwelier) is door Abraham Bredius gezien in de verzameling Ostwalt.¹⁹ Jaspar Beckx is lid van in het St. Lucasgilde In Middelburg tot 1647.²⁰ Vermoedelijk is Jasper degene die in 1643 de opdracht krijgt om de ambassadeur van de graaf van Sonho (uit Congo) Dom Miguel de Castro en diens bedienden Diego Bemba en Pedro Sunda te schilderen.²¹ Een andere mogelijke 'auteur' is Jeronimus Beckx I (de oude). Hij is aantoonbaar in het

Johannes Sarragon naar J. Beckx, *Samuel de Swaef (1597-1636) (1627)*, kopergravure. Zeeuws Archief, Zeeuws Genootschap, ZI-IV-0857. Foto: Zeeuws Archief.

J. Beckx, *Don Miguel de Castro, gezant van Congo (ca. 1643)*, olieverf op paneel, 72 x 62 cm. Statens Museum for Kunst, Kopenhagen, inv.nr. KMS7. Foto: Wikipedia.

¹⁷ A. Bredius, *Künstler-Inventare. Urkunden zur Geschichte der holländische Kunst des XVIten, XVIIten und XVIIIten Jahrhunderts*, 8 dln., Den Haag 1915-1922, dl. VI, p. 2013.

¹⁸ Ph. Rombouts en Th. van Lerius, *De Liggeren en andere historische archieven der Antwerpsche Sint Lucasgilde*, Antwerpen/Den Haag 1872, dl.2, pp. 36, 43.

¹⁹ Bredius, *Künstler-Inventare*, dl. VI, p. 2012. Foto in voorordening RKD.

²⁰ Vanwege het ontbreken van de gegevens direct voor het boek dat in 1642 begint, is alleen een aantekening m.b.t. zijn doodschuld te vinden. Bredius, 'De gildeboeken', p. 175.

²¹ Katie Heyning, *Terug naar Zeeland. Topstukken uit de 16^e en 17^e eeuw*, Middelburg 2008, pp. 44-47.

Middelburgse St. Lucasgilde vanaf 1644. Jeronimus de jonge treedt in – als vrijmeesters zoon – in het boekjaar 1649/'50, dus te laat voor deze opdracht. In het boekjaar 1657/'58 wordt de doodschuld van (een) 'Jeronimus Becx' voldaan.²² Tussen 1657 en 1669 is een Johannes Beckx, glasschrijver en -maker lid van het gilde.

J. Beckx, *Diego Bemba* (ca. 1643), olieverf op paneel, 72 x 62 cm. Statens Museum for Kunst, Kopenhagen, inv.nr. KMS9. Foto: Wikipedia.

J. Beckx, *Pedro Sunda* (ca. 1643), olieverf op paneel, 72 x 62 cm. Statens Museum for Kunst, Kopenhagen, inv.nr. KMS8. Foto: Wikipedia.

²² Bredius, 'De gildeboeken', pp. 172, 174-176, 181, 186-187, 191.

Hendrick Berckman (1629-1679)

Geboren in Klundert, opgeleid in Haarlem (bij Philips Wouwerman) en Antwerpen (bij Thomas Willeboirts Bosschaert). Is eerst enige tijd werkzaam in Hulst als hofschilder van graaf Hendrick van Nassau-Siegen (1611-1652), die ook zijn (vervolg)opleiding in Antwerpen bij Jacob Jordaens belooft te bekostigen.²³ Aanvankelijk schildert Berckman ruitersstukken/batailles, waar Wouwerman om bekend staat, maar hij schakelt over op het portret op advies van onder anderen Jordaens. Op 20 mei 1653 wordt 'Heijndrik Berckmans' poorter van Vlissingen.²⁴ In juli 1653 wordt er hij lidmaat van de Nederduitsch hervormde kerk, met een attestatie van Hulst. Als adres wordt 'Groenewout' opgegeven.²⁵ Een vermelding die mogelijk niet op deze Berckman betrekking heeft, is een inschrijving in het Lucasgilde van Leiden op 24 februari 1654: 'Hendrick Berckman voor zijn inteijckenen betaelt'.²⁶ De aantekening eronder 'Niet meer in wesen' wordt wel vertaald als 'overleden'. Als dat zo is, betreft het een naamgenoot. Als het betekent dat hij (korte tijd later) niet meer bij het gilde hoort, kan het wel de 'Zeeuwse' Berckman zijn. Dan zou hij kort in Leiden ingeschreven zijn geweest, want in 1655 wordt hij lid van het St. Lucasgilde in Middelburg en is in 1662, 1664, 1677 en 1679 een van de ondertekenaars van de boekhouding. In 1664 overlijdt zijn vrouw. In 1679 wordt Berckman benoemd tot deken, maar hij komt dat jaar te overlijden.²⁷ Zijn portret, gestoken door Coenraet Waumans (1619-1662) naar een eigenhandig werk van Berckman, is opgenomen in het *Gulden Cabinet* van Cornelis de Bie uit 1662. Een schilderij uit 1656 dat vrij dicht bij de prent staat, bevindt zich in de Goedaert-collectie. Het is niet uit te sluiten dat dit een zelfportret betreft.²⁸

Coenraet Waumans naar Hendrick Berckman, *Hendrick Berckman* (voor 1662), gravure. Rijksmuseum Amsterdam, inv.nr. RP-P-OB-61.247.

Hendrick Berckman, *Zelfportret?* (1656), olieverf op paneel, 102,3 x 76 cm. Goedaert-collectie, Krimpen aan de IJssel. Foto: RKD, Den Haag.

²³ Cornelis de Bie, *Het gulden cabinet vande edele vry-schilderconst.* Antwerpen 1662, pp. 414-415.

²⁴ ZA, Archief Familie van der Swalme, inv. 5675: 'Register op de Geadmitteerde Borgers der Stad Vlissingen Van 1600 tot 1700. gemaakt door mij. I [?] vd Swalmen 1772', met verwijzing naar fol. 62: 'Berckmans. Heijndrik in de Clundert d^o 20 maj 1653 f 62'.

²⁵ ZA, DTBL Vlissingen 22 (NG Lidmatenregister 1634-1654), K 482, fol. 274.

²⁶ Obreen, *Archief*, dl. V, p. 216.

²⁷ Bredius, 'De gildeboeken', pp. 186, 197, 201, 216-217.

²⁸ Heyning, *Zeeuwse meesters*, pp. 52-54.

De clientèle van Berckman zal voornamelijk hebben bestaan uit Zeeuwen en dan vermoedelijk vooral woonachtig in Middelburg en Vlissingen. Vermoedelijk nog in Vlissingen is hij verantwoordelijk voor de vroegst bekende portretten van Michiel de Ruyter en Adriaen Banckert van Trappen, nog voor dat ze landelijk als zeehelden zullen worden beschouwd.²⁹ Het zullen contacten blijken voor het leven. Berckman zal Michiel de Ruyter en diens vrouw Anna van Gelder herhaaldelijk blijven portretteren, ook nog wanneer een 'belangrijker' schilder als de Amsterdammer Ferdinand Bol dat gaat doen. Naast De Ruyter en Banckert portretteert Berckman de broers Cornelis Evertsen de Oude en Johan Evertsen de Jonge, telgen van een eveneens Vlissingse marinefamilie. Een redelijk uitzonderlijk portret binnen het oeuvre verbeeldt vermoedelijk Cornelis 'al antiek'; hij draagt (gefantaseerde) kledij uit de Klassieke Oudheid.³⁰

Hendrick Berckman, *Cornelis Evertsen de Oude* (1610-1666), olieverf op doek, 119 x 110 cm. Verblijfplaats onbekend. Foto: RKD, Den Haag.

Eenmaal in Middelburg weet de elite Berckman snel te vinden, zoals Marinus van Crommon (1529-1687) en Isabella van der Stringe (?-1681), die hij kort na hun huwelijk in 1656 in Middelburg portretteert.³¹ Berckman moet ook een heel aantal corporatiestukken hebben geschilderd, zowel in Vlissingen als Middelburg. Daarvan is door branden niets bewaard gebleven, anders dan een enkele vroege foto en wat karige vermeldingen.³²

²⁹ Van der Ploeg, *Portretten*, pp. 58, 60.

³⁰ RKD, voorordening 02973, 39912. Bij het RKD een recentere kleurenfoto als een zwartwit met veilinggegevens: vlg. J Monchen e.a., Amsterdam (FM), 30-4-1906, nr. 166 (als Jan Steen). Zie ook: Laurien Souren, *Verfraaide zeehelden in opdracht. Een onderzoek naar de functie en betekenis van zeehelden portretten uit de zeventiende eeuw*, Nijmegen (Master Kunst & Cultuur Wetenschappen | Kunstgeschiedenis) 2016, pp. 74-75, nr. 149. NB Heet daar ten onrechte van de hand van Abraham Westerveld.

³¹ Van der Ploeg, *Portretten*, pp. 21, 58.

³² Van der Ploeg, *Portretten*, pp. 89-90.

Laurens Bernards/Bernaerts (ca. 1630-1676)

Leerling van Franchois Rijckhals (1607-1647) en als zodanig ('Laureys Beernaerts') voor het eerst vermeld in het boekjaar 1644-'45 in het Middelburgse St. Lucasgilde. Hij wordt er pas vrijmeester in 1653, terwijl er gesigeneerde en gedateerde werken uit 1648 en 1649 bewaard zijn gebleven. Een boereninterieur in de trant van Rijckhals en het landschap met het [jachtslot Ter Linde](#) dat ook schatplichtig is aan de landschappen van zijn meester. Het is een opdracht van eigenaren Appolonius Veth en Cornelia Remoens, die zelf een aantal jaren eerder door Cornelis Jonson van Ceulen zijn geportretteerd.³³ Laurens Bernards is actief in het gilde. Al in het eerste jaar dat hij vrijmeester wordt, medeondertekent hij voor de boekhouding en zal dat nog een heel aantal keer doen. In 1657/'58 is hij deken. Bernards is niet alleen actief in het gilde, naast schilder is hij ook kunsthandelaar, kapitein van de schutterij en boekhouder van de Middelburgse Wisselbank. Dat laatste verklaart waarom hij zo vaak de boekhouding van het gilde heeft gecontroleerd. In het boekjaar 1675-'76 wordt zijn doodschuld voldaan.³⁴

Zijn enige bekende portret van Omar van Visvliet (1640-1711) is in 1940 verbrand. Er is nog wel een foto. Die toont dat zijn portret stilistisch aansluit bij het late werk van Hendrick Berckman. Bernards zal het kort voor zijn overlijden hebben geschilderd, rond 1675.³⁵

Laurens Bernards, *Omar van Visvliet* (ca. 1675), olieverf op ? Collectie KZGW (sinds 1908). Verbrand in 1940. Foto: RKD, Den Haag.

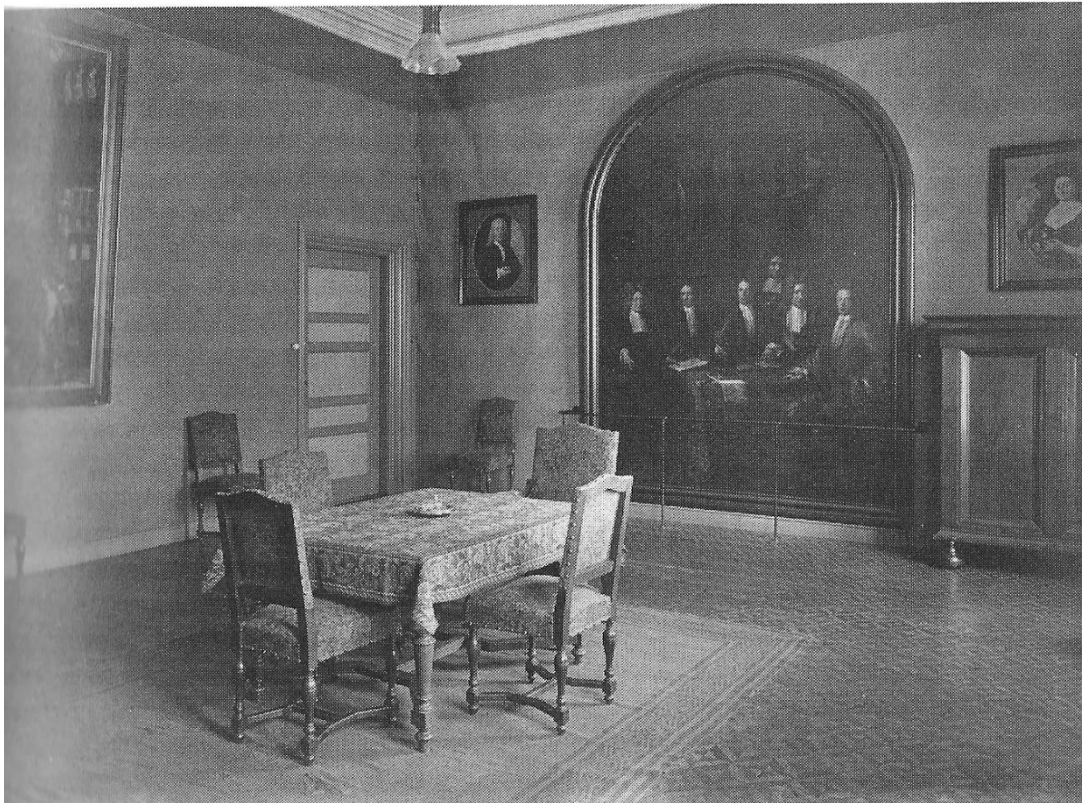
³³ Van der Ploeg, *Portretten*, p. 17.

³⁴ Bredius, 'De gildeboeken', pp. 183, 186-187, 190, 192, 194-198, 201-202, 204, 207-208, 210, 212, 214. Zie ook: Fred G. Meijer, *Franchois Rijckhals. Een Zeeuwse meester uit de Gouden Eeuw*, Zwolle 2019, pp. 93-95.

³⁵ Het portret staat zo dicht bij het werk van Berckman dat het de vraag is of indertijd de signatuur niet verkeerd is gelezen.

Jean Andreas Biset (1672-(na)1726)

Jean Andreas Biset is geboren in Antwerpen en komt tegen het einde van de zeventiende eeuw naar Middelburg. Hij wordt tussen 2 oktober 1698 en 18 november 1699 vrijmeester in het St. Lucasgilde. Waar bij collega Thomas Verhoeve is vermeld dat hij op rekening betaalt (hij staat geboekt voor een lager bedrag dan gebruikelijk) lijkt Biset helemaal niet te betalen. In het boekjaar erna is daar wat op gevonden: 'Ontfangen van Jan Andreas Biset een stuck schildery voor syn vrydom in 't gilde als fijnschilder maar zoo het minder vercoft wierde als 'voornoemde gilde bedraagt, sal den voorn. het het resterende moeten voldoen met gelt, en het stuck veecoft sijnd, sal het in de volgende rekeninge verantwoord moete worden.' Biset heeft flink moeten bijbetalen, want het werk levert op een beurs slechts 7 schellingen en 2 groten op, waar het lidmaatschap in de tijd was gesteld op een bedrag van 2 ponden, 6 schellingen en 8 groten. Biset is niet zo van het op tijd betalen, want in 1722 betaalt hij ineens voor twintig jaar zijn verlopen jaarpenningen.³⁶ Ook weer niet zo gek wanneer bedacht wordt dat hij in 1703 lid wordt van het gilde in Delft en verder werkzaamheden heeft in Den Bosch, Breda en Den Haag. Biset is de schilder van het jongst bekende zeventiende-eeuwse regentenstuk uit 1697. Het betreft de regenten van het Gasthuis te Middelburg.³⁷ Afgebeeld zijn Johan Costennobel, David Sandra, Cornelis Klinckwerk, Abraham Cooch, Symon Merssen en staand de binnenvader. Naast portretten schildert hij voornamelijk historiestukken.

Jean Andreas Biset, *Regentenportret Gasthuis Middelburg* (1697), olieverf op doek. Zeeuws Museum, inv.nr. M91-038. Foto uit: J.L. Kool-Blokland, *De zorg gewogen. Zeven eeuwen godshuizen in Middelburg*, Middelburg 1990, p. 245.

³⁶ Obreen 1877-1890, dl. VI, p. 230, 232-233, 239.

³⁷ Zeeuws Museum, inv. nr. M91-038. Zie ook: J.L. Kool-Blokland, *De zorg gewogen. Zeven eeuwen godshuizen in Middelburg*, Middelburg 1990, pp. 106 (afb. 17) en 245.

Daniël de Blieck (ca. 1610-1673)

De schilder van kerkinterieurs en perspectieven Daniël de Blieck is eigenlijk nauwelijks te beschouwen als portrettist. Dat hij hier is opgenomen, dankt hij onder andere aan een aantal gesigeneerde portrettekeningen. Er zijn er twee uit 1649, die onderdeel lijken te zijn van een serie. Het betreft de predikanten Willem Teelinck (Wilhelmus Teelingius), Gillis Burs (Aegidius Bursius (1564-1634) en Isaack Hoornbeeck.³⁸ De originele prenten zijn vaak gedetailleerder. Een tekening uit 1664 van 'Madame de Limbourg' is te beschouwen als een zeer losse portretschets.³⁹ De meeste aandacht gaat uit naar de aankleding en haarstijl van de geportretteerde, van wie de handen wat grof zijn en het gezicht wat onbeholpen. De functie van deze tekening is onduidelijk, maar het gezicht is te individualistisch om te beschouwen als een schets voor een genrestuk.

Daniel de Blieck, *Madame de Pompadour* (1664), pen/penseel op papier.
Afb. uit: *The Connoisseur* 37(1913), p. 155. Scan: RKD, Den Haag.

³⁸ R. Ekkart, 'Daniel de Blieck en zijn tekeningen van Middelburgse predikanten', in: *Delineavit et Sculpsit*, 23(2001), pp. 6-10.

³⁹ In 1913: verzameling Clements. Afgebeeld in: *The Connoisseur*, 37(1913), p. 155.

Zacharias Blijhooft (1625-1681)

Van de veelzijdige schilder Zacharias Blijhooft bezit het Zeeuws Genootschap een [zelfportret op knoopgrootte](#). Zacharias Blijhooft wordt vrijmeester in Middelburg in het boekjaar 1657/'58, maar er is al een door hem gesigioneerde tekening uit 1654 bekend. Vermoedelijk is hij eerst elders werkzaam. Blijhooft is geen pure portretspecialist maar actief op verschillende vlakken in de teken- en schilderkunst. Er zijn nu ongeveer tien bewaard gebleven geschilderde portretten bekend en drie prenten naar (nu) onbekende schilderijen.⁴⁰ Het vroegst gesigioneerde portret dateert van 1661, het gezin Van de Claver/Parijs schildert Blijhooft in 1680, een jaar voor zijn dood. Zo veelzijdig als Blijhooft is als kunstenaar, zo gevarieerd zijn de portretten. Behalve de zelfportretminiatur zijn er losse mansportretten, meestal gekaderd in een geschilderde ovalen lijst, en kennen we portretten tegen een achtergrond waar natuur een rol krijgt toebedeeld. Het meest prominent is dit zichtbaar bij het familieportret Van de Claver/Parijs, waar het arcadische landschap waarschijnlijk verwijst naar het aan te leggen landgoed. Een jaar eerder schildert Blijhooft een uitzonderlijk huwelijksportret van een nu onbekend paar. Man en vrouw zijn samengebracht binnen één schilderij en het koppel is 'verkeerd' gepositioneerd ten opzichte wat gangbaar is: de man rechts van de vrouw. Normaal zien we man links van de vrouw daar we gespiegeld moeten denken; hij bevindt zich in het echt rechts van haar, Eveneens eigenzinnig is de keuze om de vrouw staand en man zittend af te beelden.⁴¹

Zacharias Blijhooft, *Onbekend paar* (1679), olieverf op doek, 83 x 114 cm. Vlg. Versailles, Hôtel des Cheveau-Légers, 14-2-1999. Foto: RKD, Den Haag.

⁴⁰ Zie ook: Caroline Stroeks, *Zacharias Blijhooft fecit*, 2 dln., Leiden (doctoraalscriptie Universiteit Leiden) 2008; Van der Ploeg, *Portretten*, pp. 30, 36, 61-62, 73, 87-88.

⁴¹ RKD, IB 103603. Zie ook: Stroeks, *Zacharias Blijhooft*, p. 31; Van der Ploeg, *Portretten*, pp. 36.

Jan Bodezon (...1713 of 1719/'22)

Het is dat het Zeeuws Genootschap twee gesigioneerde portretten uit 1706 bezit, anders had Jan Bodezon de kunstgeschiedenis niet zichtbaar gehaald.⁴² Bodezon is ook voor 1700 al actief. 'Jan Bodeson' betaalt tussen 15 januari 1687 en 5 januari 1688 zijn entreegeld van het St. Lucasgilde in Middelburg. In de rekeningen van 31 oktober 1709 t/m 27 oktober 1711 wordt een zeldzame uitgave genoemd: 'Aen Jan Bodeson, voor 't schilderen van dHr Overdeken's wapen int privilegie boeck volgens quitantie ... £ 0 – 17 – 0'. Het is onder andere ondertekend door de Over-Deken A. Rombauts. Ten aanzien van het overlijden van Bodezon zijn er twee mogelijkheden. Op 31 juli wordt 'Jan Bodezon' begraven op het Oostkerkhof, Middelburg.⁴³ Dat correspondeert met de vermelding van 30 augustus 1713 in het gildeboek: 'Dootschult van de Wed^e van Jan Bodeson 0 – 5 – 0'. Het rijmt echter niet met een post voor het wegblijven bij een begrafenis van een gildebroeder in de rekening van 12 november 1718 tot 13 december 1719. En dan is nog er de vermelding van het overlijden van een Jan Bodezon in 1722. Deze overlijdt tussen 2 december 1719 en 24 juni 1722, vermoedelijk ná maart 1722, daar de overledene voor hem in de lijst, Jasper de Villeers, 24 maart 1722 is begraven.⁴⁴ Mogelijk zijn twee naamgenoten tegelijk of kort na elkaar lid van het gilde geweest, maar een dubbele inschrijving ontbreekt.

Het portret van Hendrik Pookx (1649-1739) sluit aan bij de aankleding tegen het einde van de zeventiende eeuw. Zijn echtgenote, Maria van Waardt (1655-1738) is qua dracht eigenlijk helemaal achttiende eeuw.⁴⁵

Jan Bodezon, *Hendrik Pookx* (1649-1739) en *Maria van Waardt* (1655-1738) (1706), olieverf op doek, 60,5 x 51 en 61 x 51 cm. Zeeuws Museum, inv. nrs. G03-071 en G03-072. Foto: Zeeuws Museum.

⁴² Zeeuws Museum, inv. nrs. G03-071 en G03-072.

⁴³ ZA, Rekenkamer D, inv. nr. 59691, Begraaflijst Middelburg.

⁴⁴ Bredius, 'De gildeboeken', pp. 223, 235, 236, 238-239.

⁴⁵ Van der Ploeg, *Portretten*, p. 66.

Pieter Borselaer (ca. 1632-1692)

Pieter Borselaer is in rond 1632 geboren, daar hij op 16 november 1654 aangeeft 'out ontrent de 22 jaeren' te zijn.⁴⁶ dat hij dan en wordt op 29 mei 1692 in Goes begraven.⁴⁷ Over zijn achtergrond is niets zeker. De naamcombinatie Pieter Borselaer komt vaker voor, zowel in Middelburg als Goes. Daar hertrouwt schilder Cornelis Eversdijck in 1637 met Petronella van Stapelen, weduwe van Cornelis Borselaer en moeder van Pieter Borselaer die rond 1619 geboren. Deze stiefzoon van Eversdijck is te oud om de schilder Pieter Borselaer te zijn.

Zeker is dat hij in Antwerpen in de leer gaat bij bij Thomas Willeboirts Bosschaert tussen 1650-1653 – hij is dan als diens leerling ingeschreven in het St. Lucasgilde. Borselaer heeft dezelfde leermeester als Hendrick Berckman een paar jaar eerder. Pieter Borselaer wordt in het gildeboekjaar 1654-1655 vrijmeester, waarvoor hij 33 gulden en 4 stuivers betaalt.⁴⁸ Hoe lang hij in Antwerpen blijft is onduidelijk en tot op heden is aangenomen dat hij in 1664 in Middelburg werkzaam is, daar er prenten van Cornelis Evertsen de Oude (1610-1666) en Johan Evertsen de Jonge (1600-1666) bestaan van Arnold de Jode die zouden zijn gestoken naar niet meer bekende schilderijen van Borselaer. Er is echter geen bewijs dat die prenten naar werken van Borselaer zijn en het ligt meer de hand dat ze naar schilderijen van Hendrick Berckman zijn vervaardigd. Niet alleen bekend dat Berckman beide Evertsens heeft geschilderd, ook de portretstijl van de prenten sluit aan bij diens werkwijze en de wel bewaard gebleven schilderijen. Hier komt bij dat Pieter Borselaer zich in zijn werkzame leven niet inschrijft in het Middelburgse St. Lucasgilde. Een naamgenoot wordt in 1715/1716 voor het eerst in het gilde genoemd en is daar geregeld actief als beleder en deken tot en met het boekjaar 1728/1731.⁴⁹

Het Rijksmuseum bezit een portret van een vrouw uit 1664 dat door de aankleding suggereert waar hij dan wel werkzaam is: Engeland.⁵⁰ Het was al bekend dat hij tussen 1665 en 1679 furore heeft kunnen maken in de periferie van het Engelse hof.⁵¹ De grootste groep portretten die in zijn oeuvre kunnen worden bijgezet, betreft familieleden van de familie Hoby.⁵² Borselaer schildert ook andere edellieden tot aan de Engelse koning Karel Stuart II (1630-1685) toe. In Engeland signeert hij als 'Peter Bursler'.

Ondanks zijn vrij karakteristieke stijl – hij maakt zijn cliënten bepaald niet mooier dan ze zijn – is het lastig om portretten uit zijn Zeeuwse periode(s) te herkennen. Dat hij in Middelburg werkzaam is geweest, is op te maken uit een aantal bronnen. In 1922 vermeldt C.H. Collins Baker dat er dan in het Middelburgse raadhuis twee allegorische voorstellingen hangen van zijn hand, die blijkens de stadsrekeningen zijn geleverd in 1684.⁵³ Deze werken zullen eveneens in 1940 verloren zijn gegaan. Eén van de weinige groepsportretten die het Middelburgse bombardement en daarmee de teloorgang van het stadhuis in 1940 hebben overleefd, is een groepsportret met vijf regenten van het Tuchthuis te Middelburg.⁵⁴ Borselaer schildert het in 1683, wanneer hij na jaren Engeland weer voet heeft gezet op eigen bodem. Veel eigenzinniger dan hier zijn regenten in Zeeland niet neergezet.

⁴⁶ Erik Duverger, *Antwerpse kunstinventarissen uit de zeventiende eeuw*, 13 dln., Brussel 1984-2004, dl. 7, p. 85, nr. 1964.

⁴⁷ ZA, DTBL Goes 19, Nederduits Gereformeerde Kerk // Gemeentearchief Goes, Retroacta van de Burgerlijke Stand (van de huidige gemeente Goes) in Zeeland, 1576-1811, inv. nr. 21.

⁴⁸ Rombouts en Van Lierus, *De Liggeren*, dl.2, pp. 217, 239-240, 259, 261.

⁴⁹ Bredius, 'De gildeboeken', pp. 237,-238, 240-241.

⁵⁰ Rijksmuseum Amsterdam, inv. nr. SK-A-2397.

⁵¹ A. Staring, 'Weinig bekende portrettisten II, Pieter Borselaer', in: *Oud Holland* 61(1946), pp. 33-42.

⁵² Zo is op te maken uit de fiches van Hofstede de Groot. Zie:

[https://rkd.nl/nl/explore/excerpts?query=&filters%5Bkunstenaar%5D=Borselaer%2CPieter&filters\[domein\]\[\]=Hofstede%20de%20Grootfiches](https://rkd.nl/nl/explore/excerpts?query=&filters%5Bkunstenaar%5D=Borselaer%2CPieter&filters[domein][]=Hofstede%20de%20Grootfiches)

⁵³ C.H. Collins Baker, 'Pieter. Borselaer, a forgotten seventeenth-century master', in: *The Connoisseur* 64(1922, no. 2), pp. 5-15.

⁵⁴ Van der Ploeg, *Portretten*, pp. 91-92.

A. Staring, die twijfels uit over de koppeling van bovengenoemde portretprenten van de Evertsens, Berckman aanhaalt maar toch niet uitsluit dat Borselaer de heren in Engeland heeft geschilderd, schrijft vrij overtuigend een portret van Cornelis Evertsens de Jongste (1642-1706) toe aan Pieter Borselaer.⁵⁵ Dit werk is in 1940 verloren gegaan, maar een foto is bewaard gebleven. Bovendien is het – toen het zich in de 18de eeuw bij een nazaat bevond nagetekend door Aert Schouman en gegraveerd door Jacob Houbraken. Staring heeft overigens de verkeerde Cornelis voor ogen (de Jonge (1628-1679) en dateert het schilderij dan ook in of kort voor 1679. Het schilderij verhoudt zich tot ander bekend, gesigneerd werk van Borselaer en qua losse en onbarmhartige schildersopvatting vooral tot het groepsportret uit 1683. Het zal ook van wat later datum zijn dan het bekendere portret van Nicolaes Maes uit 1680.⁵⁶ Het is daarmee te dateren tussen 1685-1692.

Pieter Borselaer, *Cornelis Evertsens de Jongste (1642-1706)* (ca. 1685-1692),
olieverf op doek, 112 x 89 cm. Verbrand in 1940. Foto: RKD, Den Haag.

⁵⁵ Staring, 'Weinig bekende portrettisten II', pp. 37-42.

⁵⁶ Rijksmuseum Amsterdam, inv. nr. SK-A-1662.

Cornelis Jonson van Ceulen (1593-1661)

De schilder met de imposantste carrière die Middelburg – weliswaar tweemaal relatief kort – heeft gehuisvest, is de in Londen geboren Cornelis Jonson van Ceulen. Hij is, zoals zijn achternaam doet vermoeden, geen ‘pure’ Engelsman, maar import via zijn ouders.⁵⁷ Het lijkt aannemelijk dat hij is opgeleid aan ‘onze’ kant van de Noordzee. Zijn clientèle bestaat in Engeland uit het koninklijk hof en degenen die daar omheen cirkelen. Maar hij heeft ook portretten gemaakt van gegoede burgers die op de een of anders manier verbonden zijn met de Nederlandse kerk van de Austin Friars. Zo schildert hij in 1628 miniatuurportretten van de in Middelburg geboren koopman Dieric (Theodoric) Hoste (ca. 1588-1663) en diens vrouw Jane Demaitres / Van Meteren (1596-1661).⁵⁸ Er zijn meer connecties met Zeeland in Londen. Jonson van Ceulen schildert in 1634 de voormalig predikant van

Cornelis Jonson van Ceulen, *Dieric Hoste* (...-1663) en *Jane Demaitres / Van Meteren* (...-1661) (1628), olieverf op koper, beide 10,5 x 8,9 cm. Briner Foundation, Museum Oskar Reinhart, Winterthur, Zwitserland. Foto's: RKD, Den Haag.

de Austin Friars Willem Thielen (1596-1638) en diens vrouw Maria de Fraeye (1605-1682). Wanneer het politieke tij in Engeland keert, vertrekt Jonson van Ceulen met zijn gezin in 27 oktober 1643 naar de Republiek om zich te vestigen in Middelburg.⁵⁹ Hij zal zich vrij snel hebben ingeschreven als vrijmeester in het St. Lucasgilde en krijgt de nodige opdrachten.⁶⁰ Op 2 maart 1644 wordt genoteerd bij de Engelse kerk in Middelburg dat Jonson van Ceulen, zijn vrouw en een dienstmeid zijn toegelaten, met een attestatie van de Nederlandse kerk in Londen. Halverwege 1645 verruilt het gezin Middelburg voor Amsterdam. Op zondag 27 augustus wonen ze daar een eerste mis bij in de

⁵⁷ Voor de meeste hier verstrekte data dank ik prof. dr. Karen Hearn, specialist t.a.v. ‘Cornelius Johnson’, zoals hij in de Engelstalige literatuur wordt genoemd. Haar belangrijkste bijdragen over zijn werk zijn: *Cornelius Johnson*, Londen 2015 / ‘the national and professional identities of Cornelius Johnson’ en de ‘Timeline’ in: *Cornelius Johnson: Painter to King & Country*, Londen (The Weiss Gallery) 2016, pp. 8-15, 98-105.

⁵⁸ RKD, IB 119544 en 119545. De miniaturen bevinden zich in de verzameling van de Briner Foundation, Museum Oskar Reinhart, Winterthur, Zwitserland. ‘The “small oil colour pictures” of Cornelius Johnson (1593-1661)’, in: Bernd Pappe e.a., *Portrait Miniatures, Artists, Functions & Collections*, Petersberg 2018, pp. 179-88.

⁵⁹ Hearn, *Cornelius Johnson*, p. 52. Zie ook: Van der Ploeg, *Portretten*, pp. 17, 54-55, 82-83, 90.

⁶⁰ Betaling in het boekjaar dat loopt van 23 december 1642 tot 8 januari 1644. Bredius, ‘De gildeboeken’, p. 171.

Engelse kerk.⁶¹ Behalve Amsterdammers schildert Jonson van Ceulen in 1647 de Haagse magistraten.⁶²

De Engelse kerk in Middelburg noteert hun terugkeer als lid op 30 juni 1649. 10 november dat jaar wordt Jonson van Ceulen verkozen tot ouderling. De terugkeer naar Middelburg houdt waarschijnlijk verband met de opdracht voor het groepsportret van de schutters van de Confrérie van St. Sebastiaan dat hij in 1650 voltooit. Het is het enige bewaard gebleven Middelburgse schuttersstuk. Een centrale plek in het schilderij is toebedeeld aan (meervoudig burgemeester) Appolonius Veth (...-1653) die hij ook in 1644 portretteert, met diens vrouw Cornelia Remoens (...[na] 1671). In 1649 schildert hij tweemaal een dubbelportret van de verbannen Schotten, Lord William Hamilton, tweede Duke van Hamilton (1616-51) en John Maitland, tweede Earl (later eerste hertog) van Lauderdale.⁶³ Het gezin zal deze keer in Middelburg blijven tot november 1652. Op 7 november 1652 wonen de Jonson van Ceulens in de Heerenstraet in Utrecht, de stad waar hij tot zijn dood zal blijven.

Cornelis Jonson van Ceulen, *Lord William Hamilton, tweede hertog van Hamilton (1616-1651) en John Maitland, tweede Earl (later eerste hertog) van Lauderdale (1616-1682)* (1649), olieverf op doek, 149 x 199 cm. National Trust, Ham House, London Borough of Richmond upon Thames. Foto: Wikimedia.

⁶¹ Hearn, *Cornelius Johnson*, pp. 54-55.

⁶² RKD, IB 22696. Coll. Kunstmuseum Den Haag, inv. nr. 251, bruikleen aan het Haags Historisch Museum.

⁶³ Eén versie is nu in bezit van de National Trust, Ham House, de andere is opgenomen in de verzameling van de huidige hertog van Hamilton in Lennoxlove, East Lothian, Schotland. Zie ook: Rupert Goulding en David A.H.B. Taylor (ed.), *Prized Possessions. Dutch Paintings from National Trust Houses*, Londen 2018, cat. 11, pp. 114-117. Op pagina 117 wordt de betaling aan Jonson van Ceulen gememoreerd: 300 gulden voor drie schilderijen. Zie ook: Q. Buvelot, *National Trust. Hollandse meesters uit Britse landhuizen*, Den Haag/Zwolle 2018, p. 53. De auteurs van deze parallelle publicaties bij de tentoonstellingen in Bath, Den Haag en Petworth gaan ervan uit dat de schilderijen in Den Haag zijn ontstaan, daar de heren in ballingschap zich daar ophielden bij Karel II. Dat ligt niet voor de hand. Een aanwijzing voor poseersessies in Middelburg is het in die stad onderbrengen van zijn (kunst)collectie door William Hamilton en een ontvangstbewijs voor de betaling van 24 oktober 1649 in Middelburg. Zie: Jeremy Wood, 'Buying and selling art in Venice, London and Antwerp: The collection of Bartolomeo della Nave and the dealings of James, third Marquis of Hamilton, Anthony van Dyck, and Jan and Jacob van Veerle, c. 1637-50', in: *The Walpole Society* 80(2018), pp. 38-39, 189.

Cornelis Jonson van Ceulen II (1634-1715)

De zoon van de beroemde schilderende vader volgt hem in diens voetsporen. Hij is als kleine jongen opgenomen in het gezinsportret door Adriaan Hanneman uit ca. 1637/'38.⁶⁴ Hij maakt als jong gezinslid in 1643 de overtocht mee van Engeland naar de Nederlanden en woont kort in Middelburg. Hoewel hij zich als volwassene / volleerd vrijmeester nooit heeft gevestigd in Zeeland, krijgt hij – evenals zijn vader – geregeld opdrachten van de Zeeuwse elite. De vroegste volledig eigenhandige portretten die hij heeft mogen signeren, zullen zijn ontstaan in Utrecht, waar het gezin sinds 1652 woont. Wanneer zijn vader in 1661 overlijdt, blijft junior bij zijn moeder wonen. In 1675 vertrekt hij naar Londen om in 1678 terug te keren naar Utrecht, waar hij in 1715 zal overlijden. Jonson van Ceulen gaat in de leer bij zijn vader en signeert aanvankelijk 'Janson van Ceulen' of met een monogram. Na zijn vaders dood voegt hij het woord 'filius' (zoon) toe, zoals bij de huwelijksportretten uit 1665 van Gualtherus Boudaen Courten (1637-1684) en diens vrouw Maria Coijmans (1645-1708).⁶⁵ Boudaen Courten is geboren in Middelburg, wordt in 1662 predikant in St. Laurens op Walcheren, wordt beroepen in 1667 in Veere en in 1670 in Amsterdam. Boudaen Courten is Zeeuw op het moment van schilderen, maar de portretten zullen in Utrecht zijn geschilderd. Jonson van Ceulen II benadert zijn vaders werk, maar het mist de verfijning. Gualtherus' oudere broer Johan Boudaen Courten (1635-1716) laat zich eveneens door Cornelis Jonson van Ceulen II portretteren, in 1668, het jaar dat hun vader Pieter overlijdt.⁶⁶

Cornelis Jonson van Ceulen II, *Johan Boudaen Courten (1635-1716)* (1668), olieverf op doek, 116 x 94 cm. Rijksmuseum Amsterdam, inv. nr. SK-A-921. Foto: Rijksmuseum.

⁶⁴ Rijksmuseum Twenthe, inv. nr. 0127. Hearn, *Cornelius Johnson*, pp. 40-41. Karen Hearn, 'Curiously painted, drawn, & understood': Adriaan Hanneman's Portrait of Cornelius Johnson and his Wife and Son, in: Charles Dumas, Rudi Ekkart & Carla van de Puttelaar (red.), *Connoisseurship. Essays in Honour of Fred G. Meijer*, Leiden, 2020, pp. 163-170.

⁶⁵ Joods Historisch Museum, Amsterdam, inv. nrs. 1316/1317.

⁶⁶ In 1619 schildert Salomon Mesdach de portretten van Pieter Boudaen (1594-1668) en Catharina Fourmenoi (1598-1665). Zie Van der Ploeg, *Portretten*, pp. 42-44.

Maerten van Couwenburch (werkzaam (voor) 1636-(na) 1660)

Van Couwenburch is in Haarlem actief, zeker tussen 1636 en 1642. In 1636 wordt daar een *Adonis* aangeboden bij een verloting en in 1642 wordt in het St. Lucasgilde gewag gemaakt dat hij van zins is een reis te ondernemen naar de Straat van Magelhaen. Hij verzoekt uitstel van betaling van gildebijdragen. Een maand later weigert hij te betalen, waarbij hij aangeeft onder een andere meester te werken.⁶⁷ In 1648 gaat hij – samen met graveur Willem Hondius naar Gdansk om daar het portret te schilderen van de Poolse vorst Adam Kazanowski (1599-1649), waarnaar Hondius twee licht afwijkende prenten zal steken.⁶⁸

Willem Hondius naar Maerten van Couwenburch, *Adam Kazanowski (1599-1649) (1648)*, kopergravure. Cambridge, Fitzwilliam Museum, inv. nr. P.7411-R. Foto: Fitzwilliam Museum.

Van Couwenburch is opgenomen in de jaarrekening van het Middelburgse St. Lucasgilde die loopt van 18 oktober 1658 tot 29 oktober 1659: 'Ontfangen van Maerten van Couwenburch, fijnschilder, voor zijn inkomgelt ... 2 – 6 – 8'. Zijn entree in het Middelburgse Lucasgilde is vrijwel ook meteen het laatste wat er over hem bekend is. In dezelfde jaarrekening is nog een wat raadselachtige post opgenomen: 'Betaelt aan de statsboden over diverse wetten tegen Meerten van Couwenburch en Van Kessel en anders. 0 – 14 – 9'.⁶⁹

De naam (van) Couwenburch is in diverse spellingsvarianten geen ongebruikelijke in Zeeland. Vooral in Zierikzee en Middelburg komt de naam vaker voor. Op 23 september 1660 trouwt in Zierikzee een 'Martin van Couwenburg' met Petronella Boynaart.⁷⁰ Of dat 'onze' schilder Maerten is, valt te bezien. Hij wordt genoemd 'natif de Zzee', dus geboren in Zierikzee. Dan zou hij voor zijn opleiding naar het westen (Haarlem) zijn verhuisd om na de Poolse omzwerving terug te keren naar Zeeland. De trouwdatum zit wel vrij dicht op zijn entree in het Middelburgse Lucasgilde.

⁶⁷ RKD Den Haag, RDExcerpts nr. 669258.

⁶⁸ F.W.H. Hollstein et al., *Dutch & flemish etchings, engravings and woodcuts ca. 1450-1700*, 72 dln. Amsterdam 1953, dl. 9 (*Heer-Kuyt*), pp. 100-109; I. Fabiani-Madeyska, 'Willem Hondius en zijn Poolse oeuvre – 1636-1652 (vertaling mr F.W. Hondius)' in: *Fundatio Hondius*: 14(1965), pp. 5-38, i.h.b. p. 14.

⁶⁹ Bredius, 'De gildeboeken', pp. 192, 194.

⁷⁰ ZA (Zierikzee), 5027 Retroacta Burgerlijke Stand Schouwen-Duiveland [Doo-, Trouw- en Begraafregisters (DTB)], 1527-1810, inv. nr. Bb2, Trouwboek der Waalsche Gemeente 1630-1760, niet gepagineerd (23-9-1660).

Jan Denens (1642/'43?-?)

Het zicht op de productie van Jan Denens is op dit moment zeer beperkt, maar voldoende om hem als degelijk portretschilder te beschouwen. Recent onderzoek heeft naast portretten van Anna Velters (..-1720) en Pieter Duvelaer (1647-1703) vier stillevens aan het licht gebracht.⁷¹ Daarnaast zijn er nog schaarse vermeldingen van niet meer bekende werken. Het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen bezit een 'I Denens' gesigneerd vanitasstilleven.⁷²

Jan Denens, *Vanitasstilleven*. Part. verz. Brussel (1988). Foto: RKD, Den Haag.

Jan Denens betaalt op 16 november 1671 zijn inkomgeld aan het Middelburgse St. Lucasgilde. Het bedrag is niet volledig. In die tijd betaalt een nieuw lid 2 ponden, 6 schellingen en 8 groten (Vlaams). Een zoon van een vrijmeester krijgt een pond korting, wanneer de leertijd binnen het gilde is uitgevoerd werd eerder de daarvoor betaalde 6 schellingen eveneens van het totaalbedrag afgetrokken. Denens wordt geboekt op 1 pond, 11 schellingen en 6 groten, met de toevoeging 'op reekeninge'.⁷³ Een latere nabetaling, evenals een andere vermelding van zijn naam in de gildebescheiden, komen we niet tegen. Mogelijk heeft Denens als Jan Dinant/Denant in 1693 in Middelburg een document ondertekend op 50-jarige leeftijd. Dan zou hij geboren zijn in 1642 of 1643. Zeker is de vermelding van een werk in een collectie in Middelburg in 1676.⁷⁴

Naast de stillevens, waarin de opgenomen geschilders portretbustes individuele trekken vertonen in plaats van klassieke kopieën zijn, is er één gesigneerd portret bekend, de beeltenis van Anna Velters.⁷⁵ Dit schilderij wisselde kort geleden met de bijbehorende pendant met het portret van Pieter Duvelaer (1647-1703) van eigenaar.⁷⁶ De portretten zijn aangekocht door Bert Degenaar en hebben een plek gekregen in diens Hotel Beijers in Utrecht. Het portret van Pieter Duvelaer staat min

⁷¹ Van der Ploeg, *Portretten*, pp. 62-63. Frank van der Ploeg, 'Portretten door een Zeeuwse meester uit de Gouden Eeuw. Jan Denens schildert Pieter Duvelaer en Anna Velters', in: *Zeeland* 30(2021, nr. 3), pp. 93-103, i.h.b. pp. 96-97.

⁷² Inv. nr. 5054.

⁷³ Bredius, 'De gildeboeken', p. 209. Bij de rekening die loopt van 19 december 1670 tot 25 november 1671: '16 November. Ontfangen van Jan Denen, fijnschilder, op reekeninge voor zijn incomgelt ... 1 – 11 – 6.'

⁷⁴ Adriaan van der Willigen en Fred G. Meijer, *A dictionary of Dutch and Flemish still-life painters working in oils : 1525-1725*, Leiden 2003, pp. 71-72.

⁷⁵ Van der Ploeg, *Portretten*, pp. 62-63.

⁷⁶ Het paar is geveild bij het Venduehuis in Den Haag (15-12-2020, lot 23)

of meer op zichzelf, waar dat van Anna Velters een aantal evenknieën blijkt te hebben, die in de richting worden geplaatst van de in die jaren in Den Haag werkzame Pieter Nason (1612-1688/'90). Het portret is zozeer schatplichtig dat verondersteld kan worden dat Denens in het atelier van Nason gewerkt moet hebben en wellicht zelfs een 'sjabloonschilderij' heeft mee kunnen nemen om dat om te werken tot het portret van Anna Velters.⁷⁷

Jan Denens, *Pieter Duvelaer* (1647-1703) en *Anna Velters* (ca. 1645/50-1720), olieverf op doek, beide 122 x 101,5 cm. Verz. Bert Degenaar. Foto's: Venduehuis Den Haag, Arend Velsink.

Stilistisch sluit het werk van Jan Denens naast bij dat van Nason ook aan bij de ook in Zeeland veelgevraagde Haagse schilder Johannes Mijtens (ca. 1614-1670) en eveneens bij de in Den Haag tussen 1656 en 1695 werkzame Johannes van der Stock, die onder anderen leden van de Zeeuwse families De Jonge van Ellemeet en Verheye heeft vereeuwigd.

Het pendantportret van Pieter Duvelaer (1647-1703), secretaris van de provincie Zeeland en schepen en raad van Middelburg, zou van een andere hand zijn, zo is eerder gesteld. Die gedachte lijkt te hebben postgevat op basis van een inscriptie op de omslag van de bovenste stapel papieren waar Duvelaer zijn hand op heeft gelegd. Daar staat iets als 'L.P.' met wellicht een M eronder. De letters zijn ondersteboven aangebracht, wat voor een schildersignatuur wel heel onwaarschijnlijk zou zijn. Gezien de (exact) gelijke maten van beide doeken en op basis van nadere bestudering van de werken en vergelijking met details in de stillevens is het logischer dat de werken van dezelfde hand zijn.⁷⁸ Vermeldenswaard is nog dat er een portret door Jan Denens moet zijn (geweest) van Cornelis Huybrechtsen (?-1695).⁷⁹

⁷⁷ Van der Ploeg, 'Portretten door een Zeeuwse meester ...', pp. 94-95, 97-103.

⁷⁸ Van der Ploeg, 'Portretten door een Zeeuwse meester ...', p. 97.

⁷⁹ E.W. Moes, *Iconographia Batava: beredeneerde lijst van geschilderde en gebeeldhouwde portretten van Noord-Nederlanders in vorige eeuwen*, Amsterdam 1897, nr. 385.

Cornelis Willemsz. Eversdijck (1583-1649)

De belangrijkste bijdrage van Cornelis Willemsz. Eversdijck aan de Zeeuwse kunstgeschiedenis zijn de grote groepsportretten voor de Goese schuttersgilden. Van de liefst zeventien schuttersstukken die Goes eind negentiende eeuw nog in bezit heeft, zijn er minimaal zeven van zijn hand. Er zijn er drie zeker (volledig) bewaard gebleven. Zij nemen na wat omzwervingen een voorname plaats in in het Historisch Museum De Bevelanden in Goes.⁸⁰ Een vierde schuttersstuk is in bezit geweest van handelaar Jacques Goudstikker, maar daarvan resteert vooralsnog alleen een zwart-witfoto. Een aantal jaar geleden is nog een 'los' hoofd opgedoken, dat voor de expositie Portretten door Zeeuwse meesters uit de Gouden Eeuw is schoongemaakt.⁸¹

Cornelis Willemsz. Eversdijck, *Groepsportret St. Adriaansgilde Goes* (ca. 1620-1630), olieverf op paneel. Huidige verblijfplaats onbekend. Foto: RKD, Den Haag

Ruim twintig jaar na het onderzoek naar het oeuvre van Eversdijck in het kader van de expositie over de Goese schutters in 1998 (zie noot 64) zijn er wijzigingen en aanvullingen aan te brengen in het toen samengestelde oeuvre. Zo zijn er schilderijen ten onrechte aan Eversdijck toegeschreven, zoals de portretten van Bonifacius de Jonge van Oosterland en zijn vrouw Catharina Winkelman, beide uit 1619 (coll. RCE, C1194 en C1195) en de replieken naar het portret van Bonifacius. Deze moeten van Michiel van Mierevelt (en atelier) zijn; er is een prent gestoken naar het schilderij van Bonifacius waarop diens naam als schilder wordt vermeld. Het portret van Jan Cornelisz. Stavenisse uit ca. 1620 lijkt eerder aan te sluiten bij het werk van Jacob Lambrechtsz. Loncke, hetgeen ook wat logischer is daar dan schilder en model beiden uit Zierikzee kwamen.

⁸⁰ F. van der Ploeg & C.E. Zonneville-Heyning, *'Brave koppen en gladde aengesigten'. De Goese schutters en hun schilders: C.W. Eversdijck, W.C. Eversdijck en P. Peuteman*, Middelburg 1999.

⁸¹ Van der Ploeg, *Portretten*, pp. 92-93.

Aan de andere kant is er ook werk toe te voegen. Naast het bovengenoemde losse schuttershoofd, schildert Eversdijck een jaar voor zijn twee schuttersstukken van de St. Jorisschutters in 1616 een los portret van Pieter Oostdijck (1586-1637), die ook te zien is in een van die twee schuttersstukken.⁸² Het enkele portret is een heupstuk dat 1615 is gedateerd en waar Oostdijck is geportretteerd als 29-jarige ('AETATIS . SUAE . 29').⁸³ Het is het nu vroegst bekende werk van Eversdijck. Waarschijnlijk is een miniatuur in de Koninklijke Verzamelingen met het portret van een lid uit de Eversdijck-familie eveneens aan Cornelis Willemsz. toe te schrijven. Ook dat is rond 1615 te dateren.⁸⁴ Cornelis Willemsz. Eversdijck is in zijn tijd de leidende schilder van Goes en de enige van wie werk bewaard is gebleven. Hoewel het aantal portretten in zijn oeuvre de overhand heeft, heeft hij zich niet tot dit genre beperkt. Er zijn keukenstukken van zijn hand bekend, een landschapje en een religieus werk dat mogelijk een plaats heeft gehad in de katholieke schuilkerk die was ingericht in het huis van Eversdijck aan de Singelstraat in Goes.

Cornelis Willemsz. Eversdijck,
Pieter Oostdijck (1586-1637).
Huidige verblijfplaats onbekend.
Foto: internet.

⁸² Van der Ploeg, *Portretten*, pp. 66-67.

⁸³ Het wapenschild in de rechterbovenhoek is mogelijk later aangebracht, al lijken de letters van het motto 'DATUR SP[...]' weer wel van dezelfde hand als de datumaanduidingen. Het wapen is gevierendeeld met in het eerste en derde kwartier het wapen van Oostdijck zelf: 'in zilver drie rode kepers boven vergezeld van twee St. Jacobsschelpen en onder van een achtpuntige ster, alles zwart'. De andere kwartieren zouden kunnen verwijzen naar zijn vrouw Digna van Baerlant (1590-1622) met wie hij in 1612 trouwt, maar het wapen Van Baerlant rijmt niet helemaal.

⁸⁴ Van der Ploeg, *Portretten*, pp. 72-73.

Willem Cornelisz. Eversdijck (1619/'20-1671)

De vroegste vermelding van Willen Eversdijck is van 11 maart 1628 in het Weeskamerboek van Goes. Op die datum is de voogdij bezworen van 'Mr Willem Zagarus en Cornelis Willemsen Eversdijck'. Als moeder wordt Francynken Zagarus genoemd. Het is niet expliciet vermeld, maar zij is overleden. Ze is begraven op 20-12-1627 in Goes.⁸⁵ De kinderen van haar en Cornelis Eversdijck zijn: Margaretha (oud 9 jaar), Willem (8), Marie (7) en Jacob (3). Daarmee is het geboortejaar van Willem op 1619 of 1620 te stellen.

Willem Cornelisz. Eversdijck, *portret onbekende man* (1662), olieverf op doek, 32 x 28 cm.
Collectie Kunsthandel P. de Boer, Amsterdam. Foto: Kunsthandel P. de Boer, Amsterdam.

⁸⁵ Goes, Weeskamerarchief Goes 1596-1811, boek 08, 1622-1638: 8W – 92R – 555 – 11-3-1628. ZA, toeg. 995, DTBL Goes 17.

Willem gaat in de leer bij zijn vader Cornelis hetgeen in Antwerpen een vervolg krijgt bij de in Hulst geboren maar in Antwerpen opgegroeide meester Cornelis de Vos (1584-1651). De lange lijst leerjongens in de Liggeren van het St. Lucasgilde in het boekjaar 1633-1634 eindigt met 'Willem van Everdyck, schilder' en wat verder komt hij voor in de lijst met betalingen: 'Willem van Everdyck, schilder (by) men Deken (Cornelis) de Vos, (schilder) ... 2.16'.⁸⁶

Eversdijck zou zich in 1642 gevestigd hebben in Middelburg, waar hij als vrijmeester in het St. Lucasgilde intreedt in het boekjaar 1652-1653. Hij trouwt in 1653 in Goes met Blasina van Ossewaarde. Eversdijck komt geregeld voor in de afrekeningen van het Middelburgse gilde. In 1657/1658 is een post opgenomen voor zijn leerling Isaack Jansz. Vleeshouwer. Het laatst is zijn naam genoteerd, wanneer op 14 maart 1671 voor zijn doodschuld is betaald.⁸⁷ 'Sinj.' Willem Eversdijck is 9 maart 1671 begraven in Goes.⁸⁸

Willem Eversdijck heeft vooral naam gemaakt als portrettist. Bekend zijn losse portretten, een familieportret en corporatiestukken, waarvan uit die laatste categorie alleen het schuttersstuk in Goes uit 1665 bewaard is gebleven. De Middelburgse groepsportretten zijn alle verbrand. Huwelijksportretten zijn vooralsnog niet overgeleverd. Naast portretten schildert Eversdijck ook keukenstukken – evenals zijn vader, waardoor oudere verwijzingen zonder voornaam op beiden van toepassingen kunnen zijn – en er zijn vier allegorieën aan hem toegeschreven.⁸⁹ Met de expositie *Portretten door Zeeuwse meesters uit de Gouden Eeuw* kan een werk worden bijgezet in zijn oeuvre, het portret van Cornelis Verheye (1601-1684) uit 1664, een bruikleen van het Rijksmuseum aan het Stadhuis museum Zierikzee.⁹⁰

Een portret dat tijdens het samenstellen van zijn oeuvre in 1998 niet met eigen ogen was te zien, is nu (2022) in het bezit van kunsthandel P. de Boer in Amsterdam. Het toont een eigenaardigheid in het aanbrengen van een kantpatroon in de kraag die bij meerdere Zeeuwse schilders is geconstateerd: Michiel van Limborch en Hendrick Berckman blijken patronen met een scherpe punt van een omgekeerde penseel of een metalen pen in de natte verf te hebben gekrast.⁹¹ Eversdijck heeft deze techniek bij dit portret toegepast en is hiermee de derde Zeeuw. Vermoedelijk hebben de schilders deze kunst van elkaar afgekeken/overgenomen, waarbij Van Limborch in/rond 1643 het spits heeft afgebeten.

⁸⁶ Rombouts en Van Lierius, *De Liggeren*, dl. II, pp. 51, 54.

⁸⁷ Bredius, 'De gildeboeken', pp. 181, 191-193, 197-198, 200, 205, 208-209. Zie ook: Van der Ploeg en Zonneville-Heyning, *Brave koppen*.

⁸⁸ ZA, toeg. 995, DTBL Goes 18.

⁸⁹ Van der Ploeg en Zonneville-Heyning, *Brave koppen*; Van der Ploeg, *Portretten*, pp. 15-16, 60-61, 86-87, 90.

⁹⁰ Van der Ploeg, *Portretten*, pp. 60-61. Bij een andere vermelding in Van der Ploeg en Zonneville-Heyning, *Brave koppen*, p. 137 kunnen wat kanttekeningen worden geplaatst. De daar opgenomen vermelding van een miniatuur van Petronella Gruiwardus/Wilhelmi (1637-1675) is niet in prent gebracht (door C.P. Philippe). Naar nu duidelijk is geworden is de niet-gesigeneerde prent gestoken naar een tekening van een andere geboren Goesenaar, Pieter Peuteman. Van der Ploeg, *Portretten*, pp. 71-72.

⁹¹ Van der Ploeg, *Portretten*, p. 18-19.

David Finsonius (ca. 1597-ca. 1668?)

De schilderfamilie Finson(ius) heeft een aantal leden voortgebracht van wie het wel en wee niet geheel duidelijk is. Abraham Bredius heeft uit onderzoek aangetoond dat Louis (Ludovicus) officieel kinderloos overleed in Amsterdam en zijn erfenis naliet aan twee schilderende neven en een nicht. Zelf woonde hij in bij schilder Abraham Vinck, een van de executeurs testamentair. David Finson moet geboren zijn in Veere, maar maakt al op jonge leeftijd carrière in Amsterdam. Bredius vermoedt dat hij zich vóór 1637 zich heeft gevestigd in Bergen op Zoom. Vanaf die tijd duikt zijn naam op in meerdere stukken. In 1638 schildert hij er een groot, 'kolossaal', werk *De Opwekking van Lazarus*, dat in 1918 in het gemeentehuis was te zien. In 1642 ondertekent hij, met twee zoons Auernoudt (Arnoldus) en Lowijs een gerechtelijk stuk waarbij van alle drie wordt gesteld dat ze schilder zijn.⁹²

Of David Finsonius tussen Amsterdam en Bergen op Zoom elders heeft vertoefd, is niet bekend. Als het zo is, dan ligt Zeeland voor de hand. De portretten van zijn hand die bewaard zijn, verbeelden alle Zeeuwen. Het portret van Abraham de Brauw (1599-1655) dateert van 1629, de portretten van Willem van Hertsbeeck (1576/'77-vóór 1641) en Anna van Borssele (1608?-..) van 1636. En er is een kinderportret van een onbekend meisje uit 1632. Portretten van inwoners van Bergen op Zoom zijn vooralsnog niet aangewezen. Het is natuurlijk geen wet van Meden en Perzen dat Finson in Zeeland gewoond heeft tijdens het schilderen van deze stukken: de elite ging ook wel elders bij een schilder op atelierbezoek. Twee wat latere 'Zeeuwse' portretten, van Jacob Thierens (1610-1664) en Adriana Haertstein (-vóór 1656) dateren van 1641 en dan heeft Finson zeker vaste grond aan de voet in Bergen op Zoom.⁹³

Over zijn overlijdensjaar zijn de kunsthistorici het niet eens. De recente literatuur (en ook het RKD) gaat van ca. 1546-'48, maar Bredius noemt in zijn artikel ca. 1668 als jaar verwijzende naar een beslaglegging op 19 november van dat jaar een 'horilogie', 'aencomende D° Arnoldus Finson, predicant te Halsteren, soone ende erffgname wijlen Davit Finson, in sijnen leven schilder binnen dese stadt'. De wijze van omschrijven zal Bredius op de gedachte hebben gebracht dat David Finson relatief recent moet zijn overleden.

David Finson, *Abraham de Brauw* (1599-1655) (1629, aet 30), olieverf op paneel, 72 x 54,5 cm. Part. coll. Foto: RKD, Den Haag.

⁹² A. Bredius, 'Iets over de schilders Louys, Davis en Pieter Finson', in: *Oud Holland* 36(1918), pp. 197-204.

⁹³ Particuliere collectie. RKD, IB 17435 en 17436. Van der Ploeg, *Portretten*, pp. 48-49.

Paulus Fouchier (1643/'44-1717)

De in Bergen op Zoom geboren 'Poulus Fouchier' betaalt op 9 augustus 1669 zijn inkomgeld voor het St. Lucasgilde in Middelburg.⁹⁴ In 1672 schildert hij daar de overlieden van het kuipersgilde, onder wie Pieter Duvelaer, die in de jaren zeventig is geschilderd door Jan Denens.⁹⁵ Het stuk bevond zich in het stadhuis van Middelburg en is vermoedelijk verbrand in 1940. In de excerpten van Hofstede de Groot in het RKD wordt een bijzondere tekening beschreven die in 1919 is geveild. *De bruidskrans* stelt voor een 'Groep van drie personen ter halve lijve zittende in een vertrek.' Een jonge man en vrouw houden een bruidskrans boven het hoofd van de tussen hen in zittende bruid. Hofstede de Groot meldt nog: 'Interessant voor zeden en gewoonten'.⁹⁶ De tekening is in 1992 geveild bij Christie's, Amsterdam).⁹⁷

Paulus Fouchier, *De bruidskrans*, loodstift op vellum, 310 x 255 mm. Huidige verblijfplaats onbekend. Foto: RKD, Den Haag.

Paulus Fouchier is mogelijk te vereenzelvigen met 'Paolo Fouchier', benoemd in Middelburg op 10 maart 1672 als 'commies ter ontvangst, bewaring, toezicht enz. van de levensmiddelen, turf kaarsen, materialen enz'.⁹⁸

Fouchier is vanaf 1674 achtereenvolgens aanwijsbaar in Den Haag, Bergen op Zoom, Amsterdam, IJsselstein en weer in Amsterdam, waar hij overlijdt. Schildert niet alleen portretten. In Amsterdam zijn grote plafondschilderingen uit 1682-1684) bewaard gebleven met allegorische voorstellingen.

⁹⁴ Bredius, 'De gildeboeken', p. 205.

⁹⁵ M.G. Wildeman, 'Iets over de schildersfamilie Fouchier', in: *Oud Holland*, 17(1899), p. 187, noot 1. De andere geportretteerden zijn G. van de Velde, Daniel Toussaint, Maerten de Maeght en Jan Jansz. van Noorwegen.

⁹⁶ RKD Den Haag, RKDExcerpts, nr. 1161606.

⁹⁷ Vlg. Christie's Amsterdam, 24-11-1992, lotnr. 79.

⁹⁸ ZA, Arch. Staten van Zeeland en Gecommitteerde Raden, inv. nr. 1670, fol. 120.

Balthazar Gerbier d'Ouvilly (1592-1667)

De familie Gerbier komt oorspronkelijk uit Antwerpen en zal zoals zovelen om politiekreligieuze redenen het veiliger Middelburg hebben opgezocht. Balthazar is geboren op 23 februari 1592 in Middelburg en al op vrij jonge leeftijd werkzaam in Engeland. Hij komt in 1616 mee met de Zeeuwse ambassadeur Noël de Caron naar Londen en zal daar Karel I dienen. Uit deze periode zijn vooral portretminiaturen bekend die vroeg in de vorige eeuw, maar ook al in de achttiende eeuw op veilingen worden aangeboden. Sporadisch komt nog vroeger gedateerd werk voor (zelfs al uit 1610), zodat wellicht verondersteld kan worden dat deze nog in Zeeland zijn vervaardigd. M.b.t. tot zijn opleiding tasten we in het duister. Hij komt niet voor in het Middelburgse St. Lucasgilde noch in de Antwerpse Liggeren.

Gerbier d'Ouvilly verblijft tot en met 1621 in Engeland en reist vervolgens half Europa rond. Tussendoor wordt hij in 1638 in Hampton Court, Engeland geridderd. Hij krijgt de opdracht in 1658-1660 om in Guyana een kolonie te stichten en hij ontwikkelt er plannen voor de ontginning van een goud- en zilvermijn waar hij Zeeuwen bij betreft. In 1660 is hij in Amsterdam, waarna hij voor het laatst verhuist. Naar Londen, waar hij zal komen te overlijden.

Gerbier d'Ouvilly schildert niet alleen portretten. De opsomming van zijn werkzaamheden door het RKD: 'architect, kalligraaf, schilder, hofkunstenaar, miniatuurschilder, tekenaar, dichter, kopiist, diplomaat, kunstagent'. Hij heeft een groot aantal geschriften op zijn naam staan, waarbij er één uitspringt: het *Memorandum nopens de Oprichting van een Publ. Constleerplatse in de stad Middelburg*, waarschijnlijk geschreven in/rond 1652, wanneer Gerbier d'Ouvilly weer in Londen of juist net in Den Haag werkzaam is.⁹⁹ Decennia na zijn vertrek uit Zeeland houdt het kunstklimaat in zijn geboortestad hem nog altijd bezig. Zeeuwse schilderijen/portretten zijn niet bekend, maar het Leids prentenkabinet bezit een fraaie tekening van Johan Huyssen (1566-1634), die zich wel vaker liet portretteren, waarbij deze tekening uit ca. 1630 hem in de hoogste leeftijd verbeeldt.¹⁰⁰

Balthazar Gerbier d'Ouvilly, *Johan Huyssen (1566-1634)* (1630), zilverstift op papier. Prentenkabinet UB, Leiden, inv. nr. PK-T-AW-579. Foto: Universiteit Leiden.

⁹⁹ <https://balthazargerbier.files.wordpress.com/2012/02/catalogue-of-gerbiers-printed-works.pdf>

¹⁰⁰ Prentenkabinet UB, Leiden, inv. PK-T-AW-579. <http://hdl.handle.net/1887.1/item:1276457> // Voor de overige portretten zie: Rudi Ekkart, 'De portretten van Johan Huyssen en Adriana van Matenesse', in: Antheun Janse & Ingrid Biesheuvel (uitg.), *Johan Huyssen van Kattendijke-kroniek. De historie of die cronicke van Hollant, van Zeelant ende van Vrieslandt ende van den Stichte van Utrecht*, Den Haag 2005, pp. LI-LIX. Van der Ploeg, *Portretten*, pp. 22-23, 37, 70-71.

Witte van der Hagen (1656-(na) 1711)

Komt niet voor in de bescheiden van het St. Lucasgilde Middelburg. Wel treedt op 15 oktober 1669 een 'Joannes van der Hage, fijnschilder' in.¹⁰¹ Van Witte van der Hagen zijn geen schilderijen bekend, wel portrettekeningen in penseel, waarvan sommige naar prenten. In 1678 tekent hij de zusjes Anna Jacoba (1666-1725) en Maria Beeckman (1671-1719) en in 1689 Samuel Beeckman (1621-1689). Samuel ziet er niet uit als een man van 68, dus zal deze tekening teruggaan op een ouder voorbeeld. Het Rijksmuseum beheert een aantal tekeningen, waaronder een met als onderwerp *St. Joseph* naar een origineel van Anthony van Dijck. Naast twee portretten zijn er tekeningen van Cornelis van der Hagen, burgemeester van Brielle, en uit 1680 van vlootvoogd Witte Cornelisz. de With (1599-1658) naar een origineel toegeschreven aan Jan Daemen Cool dat Van der Hagen gezien moet hebben. J.K. van der Haagen, auteur van *De schilders Van der Haagen en hun werk* noemt Witte van der Hagen alleen in een (uitgebreide en daarmee informatieve) noot.¹⁰² Hij haalt aan dat hij een portret heeft gemaakt van François Verwilt dat in de inventaris bij diens overlijden in 1691 is opgenomen en hij verwijst naar genoemde tekeningen van Samuel en Maria Beeckman, evenals een postuum portret van Samuels tweede vrouw Maria de With. Van der Hagen was een neef van Beeckman en in de boedel die later belandt bij Samuel Radermacher komt in 1772 ook een zelfportret van Witte voor.¹⁰³ J.K. van der Hagen noemt Witte een 'dilettant', daarmee vermoedelijk niet doelende op de vandaag de dag negatieve betekenissen van leek/knoeier, maar 'kunstbeoefenaar uit liefhebberij'. Gezien zijn getekende kopieën naar prenten heeft het daar wel de schijn van, al heeft hij een bepaald vlotte hand gehad, ook bij zijn portretten naar het leven.

Witte van der Hagen, *Anna Jacoba Beeckman* (1666-1725) (1678), inkt op papier, 15,3 x 13 cm. Part. coll. Foto: RKD, Den Haag.

Witte van der Hagen, *Maria Beeckman* (1671-1719) (1678), inkt op papier, 15,3 x 13 cm. Part. coll. Foto: RKD, Den Haag.

¹⁰¹ Bredius, 'De gildeboeken', p. 205.

¹⁰² J.K. van der Haagen, auteur van *De schilders Van der Haagen en hun werk. Met catalogus van de schilderijen en tekeningen van Joris van der Haagen*, Voorburg 1932, p. 67, noot 1. Van der Haagen verwijst naar: P. Haverkorn van Rijsewijk, 'De schilders Adriaan en Frans Verwilt', in *Oud Holland* 15(1897, nr. 1), p. 60 voor de inventaris met de portretvermelding.

¹⁰³ M.G. 'Memorie rakende portretten van leden der familie Radermacher, en van die van aangehuwde geslachten.', in: *De Wapenheraut* (25(1916), pp. 260-274, i.h.b., pp. 266, 269-271.

Jeronymus Hermansz (..-(na) 1605)

Hermansz. is geboren in Brussel, en wordt in (mogelijk) 1583 als schilder lid van het St. Lucasgilde Middelburg.¹⁰⁴ Wat later, in juni 1594, wordt een Jeronimus Hermansz, schilder van Brussel lidmaat in de Nederduitsch-gereformeerde kerk in Vlissingen, met een attestatie van Amsterdam.¹⁰⁵ Dat laatste betekent dat hij na zijn komst uit Brussel en zijn inschrijving in Vlissingen in Amsterdam gewoond zal hebben. Of het steeds over dezelfde persoon gaat, is niet met zekerheid te zeggen. Wanneer wel, zal hij vanuit Brussel eerst naar Middelburg zijn geëmigreerd, vervolgens enige tijd in Amsterdam te verblijven om tegen het einde van de eeuw terug te keren naar Zeeland. Hij wordt in 1604 in de rekeningen van tapijtweverij De Maecht genoemd als schilder tot Middelburg, 'conterfeyter van den heer Tresorier-Generael van Zeelandt' en heeft dan een patroon naar ontwerp van Karel van Mander gemaakt voor een 'stuck tapisserie'.¹⁰⁶ Vermoedelijk betreft dit schetsen voor het wapentapijt uit de serie 'Tapijten van Zeeland' voor de Abdij in Middelburg en nu in bezit van het Zeeuws Museum.¹⁰⁷ Hermans ontving 6.13.4 Pond Vlaams voor een houtskooltekening en werd waarschijnlijk betaald voor het maken van schetsen van de verschillende heraldische wapens op het tapijt.¹⁰⁸

Volgens Ecartico zou hij ook portretten hebben geschilderd. Als dat alleen op basis van het woord 'conterfeyter' is, is dat twijfelachtig.

Er is geen geschilderd werk bekend. Wel zijn er in 1605 twee tekeningen opgenomen in het Grootleggerboek van het Gasthuis in Middelburg.¹⁰⁹ Eén daarvan is een tafereel met de gasthuismeesters gezeten aan tafel, in de weer met de boekhouding, terwijl vooraan de binnenvader en -moeder op bezoek komen om rekenschap te geven. De tekening is opgezet als een groepsportret zoals een corporatiestuk, maar het aspect van herkenbare gelijkenissen ontbreekt. Daarmee is de tekening meer op één lijn met het glasraamontwerp van Cornelis van Barlaer voor de rekenmeesters van Zeeland uit 1647.¹¹⁰

Jeronymus Hermansz., *Gasthuismeesters, binnenvader en binnenmoeder Gasthuis Middelburg* (1605), inkt op papier. Zeeuws Archief, Archief Godshuizen, inv. nr. 414. Foto: Zeeuws Archief.

¹⁰⁴ In de gildeboeken komt een 'Jeronimus de schildere' voor als lid in 1579 en in 1583 betaalt een 'Jeroonemus de Schilder' voor zijn incomst. Bredius, 'De gildeboeken', pp. 149, 155.

¹⁰⁵ ZA, DTBL Vlissingen 20, inv. nr. K 481, fol. 3.

¹⁰⁶ Briels 1997, p. 336.

¹⁰⁷ Zeeuws Museum, Middelburg, inv. nr. Br72-006.

¹⁰⁸ Katie Heyning, *De tapijten van Zeeland*, Middelburg 2007, p. 72.

¹⁰⁹ ZA, Archief Godshuizen, inv.nr. 414. Van der Ploeg, *Portretten*, pp. 4, 91.

¹¹⁰ Van der Ploeg, *Portretten*, pp. 92, 105.

Joachim Langnouwer (1590/'95-1653)

Eén van de belangrijkste Middelburgse predikanten is geschilderd door inmiddels één van de minst bekende Middelburgse schilders. De Amsterdamse graveur (en latere hofschilder in Stockholm) David van den Brecken (1603-1655) steekt zijn versie van de beeltenis van Willem Teellinck (Teelingius) (1579-1629) op 50-jarige leeftijd naar een origineel schilderij van Joachim Langnouwer.¹¹¹ De prent is uitgegeven in 1630. Het schilderij zelf is vooralsnog spoorloos. Heel groot is het niet – 17 bij 10 cm – en geschilderd op hout, zo blijkt uit de veilinggegevens.¹¹² Waarschijnlijk kende Langnouwer de prent uit 1621 van Pieter de Jode (1570-1634) naar een portret van Adriaen van de Venne (1589-1662).¹¹³ Beide portretprenten van Teellinck staan dicht bij elkaar, al zijn er ook verschillen waar te nemen. Bij Langnouwer is het hoofd van Teellinck wat breder, de baard wat voller, wijkt zijn haar wat meer en is de neus eigenzinniger. Mogelijk heeft Langnouwer Teellinck nog net bij leven kunnen schilderen. Het enige nu andere (van een foto) bekende schilderij van Langnouwer dateert van 1640. Het is een 'Vrouwenportret, levensgroot borstbeeld, met een breeden, stijven pijpkraag', zoals het in 1908 omschreven wordt. Het is dan in bezit van S.E. Schidloffski in St. Petersburg. Het schilderij is 'voluit gemerkt' en de geportretteerde dame is 27 jaar oud. Vermoedelijk duikt het in 1920 in Parijs op.¹¹⁴ Het werk is in 2013 te koop aangeboden in een lokale Zwitserse krant.¹¹⁵

Joachim Langnouwer, *Portret onbekende vrouw* (1640, aet 27), olieverf, 65 x 51 cm. Huidige verblijfplaats onbekend. Foto: RKD, Den Haag.

¹¹¹ O.a. Rijkmuseum Amsterdam, inv.nr. RP-P-OB-16.108. Van der Ploeg, *Portretten*, p. 20.

¹¹² Vlg. Mrs. Heywood Johnstone, Londen, 20-2-1925, lot 70: 'Portrait of Guilielmus Teelingius, in black dress, with white ruff. In a painted oval. On panel – 8 : 6½ in.' In de jaren 1950 komt het nog twee keer op de markt. Christie's Londen, 7-12-1951, lot 79 (het meet dan 7 x 6,5 inch); Falmagne:Fievez, Brussel, 14/15-10-1952, lot 135. Bron: RKD Den Haag, RDExcerpts nrs. 1273456, 1273457, 1273458 en 1273459.

¹¹³ O.a. Rijkmuseum Amsterdam, inv. nr. RP-P-OB-7755.

¹¹⁴ RKD Den Haag, RDExcerpts nrs. 1273455 en 1273461.

¹¹⁵ *Lausanne Cités*, 5/6-6-2013, p. 4. Als maten worden opgegeven 65 x 51 (cm).

Waar het zicht op zijn werk vertroebeld is, zijn er iets meer archivalische bronnen. De spelling van zijn achternaam kent talrijke vormen tot 'Langnois' aan toe. Vermoedelijk komt hij van origine uit Brielle. Daar komen de vroegste vermelding voor. Hij trouwt er op 12 mei 1619 in de remonstrantse kerk als 'Jr. Joachim Langnoir jonckgeselle, wonende int suydteynde' met 'joffr. Jaquemine van Velsen jonge dr., mede wonende aldaer'. Jacobmijna van Velsen is dochter van (oud)burgemeester Jacob Jansz. en Susanna (Jochumsdr.) van Berchum/Berchem, geboren op 20 september 1592.¹¹⁶ Dat zou de geboortedatum van Joachim Langnouwer ook rond 1590/'95 kunnen brengen. Gezien het 'jr.' voor zijn naam zal Langnouwer evenals zijn vrouw van aanzienlijke komaf zijn geweest. Het paar zal naar Middelburg verhuizen, maar wanneer is niet duidelijk. Langnouwer komt in twee akten voor in het Rechterlijk Archief Brielle, op 18 augustus 1632 inzake de erfenis m.b.t. zijn schoonvader die dat jaar overlijdt, en er is een schuldbekentenis van 7 mei 1633 t.a.v. zijn zwager mr. Isaacq Commersteijn die hij machtigt deze te vereffenen met de hem nagelaten goederen uit die erfenis.¹¹⁷ Het lijkt erop dat Langnouwer dan al een tijdje niet meer in Brielle woont, want al in 1633 is 'Jochem Langnouwer' een van de beleders in het St. Lucasgilde van Middelburg.¹¹⁸ Onder de naam 'Jochem Langenhouwer' wordt hij genoemd in een akte van 22 mei 1635 in de Weeskamer van Middelburg.¹¹⁹ Een jaar later is 'Jakemijnken Langenhouters' op 24-8-1636 getuige in St. Laurens bij een doop.¹²⁰ Banden met Brielle zijn blijvend, want op 28 juli 1647 transporteert Joachim Langnouwer, wonende in Middelburg, als man en voogd van Jacomyna van Velssen, aan jhr. Pieter van Leeuwen, baljuw van Brielle en opperdijkgraaf van het Land van Voorne, 7 gem. 175 r. land onder Nieuwe Goote [...].¹²¹ In 1645 verhuist het gezin terug naar Brielle. 'Joachum Langenhouwer' en 'Jacomina van Velsen sijn huysvrouwe, ende Clara Langenhouwer haer dochter' treden in in de Hervormde gemeente van Brielle, met attestatie van Middelburg (notitie in de acta van de raad der Hervormde gemeente van 29 juni 1645).¹²² Op 30 november 1645 maakt de ongehuwde Anna Piersene, wonend te den Brielle ten huize van Joachim Langnouwer en zijn vrouw Jacobmina van Velsen haar testament op, waarbij ze al haar meubelen, kleding en kleinoden vermaakt aan Jacobmina en haar dochter Clara. Daarbij komt nog een legaat van 200 gulden 's jaars zolang zij leeft.¹²³ Het echtpaar/gezin verhuist terug naar Middelburg, want de laatst bekende gegevens zijn gerelateerd aan die stad. In de archieven van het St. Lucasgilde wordt 'Jochem Langenhouwer' in het boekjaar dat loopt tussen 1 november 1650 / 2 februari 1652 genoemd inzake de doodschuld m.b.t. zijn 'huysvrouw' en het in boekjaar 8 februari 1653 / ... 1654 wordt zijn eigen doodschuld opgetekend als 'Joseph Langnouwer'. Langnouwer op 5 augustus 1653 te Middelburg in de Oude Kerk begraven.¹²⁴ Dankzij een notitie bij zijn begrafenis weten we dat 'Jochem Langenhouwer' tot zijn dood woont aan de Noordstraat.¹²⁵

¹¹⁶ H. de Jager, 'Aanteekeningen betreffende het geslacht van Velsen (1)' in: *Het Algemeen Nederlandsch Familieblad. Tijdschrift voor Geschiedenis, Geslacht-, Wapen, Regelkunde, enz.*, 4(1887), pp. 93-95.

¹¹⁷ Streekarchief Voorne-Putten, Rechterlijk Archief Brielle, inv. nrs. 1323, 1399.

¹¹⁸ Bredius, 'De gildeboeken', p. 262.

¹¹⁹ ZA, Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), inv.nr. 115a, fol. 55.

¹²⁰ ZA, DTBL St. Laurens, inv. nr. SLA-2.

¹²¹ Streekarchief Voorne-Putten, Ambacht Nieuwe Gote, inv.nr. 427.

¹²² De Jager, Aanteekeningen, p. 85.

¹²³ Stadsarchief Rotterdam, Notariële archieven, Johan van Weel de Oude te Rotterdam, archief 18, inv. nr. 488, akte 40, fol. 127.

¹²⁴ Bredius, 'De gildeboeken', pp. 180, 183.

¹²⁵ ZA, Rekenkamer D', inv.nr. 59121 (zie Genealogische Afschriften 435, 5-8-1635).

Michiel van Limborch (...-1675)

Zierikzee is in de 17de eeuw niet rijk bedeed geweest met de vestiging van fijnschilders (die naam hebben gemaakt). Jacob Lambrechtsz. Loncke (zie hierna) zal de eerste drie, vier decennia zijn stempel hebben gedrukt en van Arnoldus van Anthonissen (1631-1703) is bekend dat hij tussen 1664-1703 er zijn domicilie heeft. Vermoedelijk heeft hij echter meer de kost verdiend met kladschilderwerk dan het schilderen van marines.¹²⁶ Veelzijdig fijnschilder Karel Slabbaert (zie hierna) is in Zierikzee geboren, maar 'jeugdwerken' zijn niet bekend. Een vierde schilder heeft zeker sporen nagelaten: Michiel van Limborch, meer volledig: Michiel D. van Limborch.

Van Limborch wordt op 16 oktober 1641 opgenomen in het poortersboek van Zierikzee: 'den 16den dito / Is Poorter geworden Michiel / van Limburch geboren van Nimwegen, borge m[eeste]r Antonis Smulders / organist.'¹²⁷ Dat de lokale organist borg voor hem staat, hoeft niet per se te betekenen dat de heren elkaar op voorhand (goed) kennen. Zo staat bijvoorbeeld de stadsbode vaker dan gemiddeld borg.¹²⁸ Veel is uit deze aantekening niet op te maken, behalve de geboorteplaats van Michiel van Limborch, Nijmegen, een stad waar wel meer Zeeuwen met dezelfde achternaam geboortig zijn. Dat hij volleerd schilder is, blijkt wel uit de portretopdracht die hij nog hetzelfde jaar vervult. Het 'MDVL' (in ligatuur) gemonogrammeerde portret van Steven van Bellem (1611-1658), later schepen en burgemeester van Zierikzee, is 1641 gedateerd.¹²⁹

Met betrekking tot de productie van Van Limborch voordat hij in Zierikzee opduikt, is nader onderzoek gewenst. Gedateerde portretten van vóór 1641 zijn nu niet bekend. Een genreachtig tafereel in een boerenschuur staat zeer dicht bij het werk van Rotterdammer Pieter de Bloot (1601-1658) en ook wel werken van Middelburger Franchoy's Ryckhals (1609-1647).¹³⁰ Het werk van Van Limborch is met 1636 vroeger gedateerd dan de meeste werken van laatstgenoemde en ook dan een werk van De Bloot uit 1640 dat zeer dicht bij het genoemde werk van Van Limborch staat, zozeer dat er diverse elementen, zoals een omgekeerde rieten mand en bepaalde tonnen, haast een-op-een bij beide kunstenaars zijn aan te wijzen.¹³¹ Dat zou Van Limborch in Rotterdam kunnen plaatsen, hetgeen strookt met zijn 'westerse' gedurfde manier van portretteren, zoals hij later in Zierikzee laat zien.

Naast de boerenschuur zijn er twee elegante genrefaferelen in de trant van die van Pieter Codde bekend, ook vermoedelijk ontstaan voor zijn entree in het Zeeuwse.¹³² Een flink jachtstilleven dateert waarschijnlijk uit de jaren zeventig, de periode dat hij Zeeland mogelijk voor enige tijd verruilt voor Leiden/Amsterdam.¹³³ Verder zijn er tekeningen bewaard, die zeker wel uit zijn Zeeuwse periode dateren: portretten, als ook genreschetsen.

Michel van Limborch springt in Zierikzee in een gat. Dé stadsportrettist Jacob Lambrechtsz. Loncke blijkt verhuisd naar Middelburg en komt pas in 1647 weer terug in Zierikzee. Van Limborch krijgt het – wanneer de toeschrijvingen correct zijn – vrij druk. De 1643 gedateerde portretten van Pieter Mogge en Johanna Stoutenburg zijn aan hem toe te schrijven en ook Jacob de Jonge van Ellemeet en Magdalena Briels hebben zich vermoedelijk door hem in hun huwelijksjaar (1643) of kort daarna laten vereeuwigen. Het blijft niet bij Zierikzee, want ook in Middelburg weet men hem al snel te vinden. In 1643 of 1644 treden Hubrecht (Bomme) de Haze en Suzanna Brouwer in het huwelijk en

¹²⁶ Frank van der Ploeg, *Arnoldus van Anthonissen. Een Zeeuwse meester uit de Gouden Eeuw*, Zwolle 2021.

¹²⁷ ZA Zierikzee, 5022, Stad Zierikzee, inv. nr. 75.3, p. 47.

¹²⁸ Vriendelijke mededeling Huib Uil, voormalig stadsarchivaris Zierikzee.

¹²⁹ RKD, IB 13368. Stadhuis museum Zierikzee, inv. nr. 1348. Van der Ploeg, *Portretten*, p. 29.

¹³⁰ Fred G. Meijer, *Franchoy's Ryckhals. Een Zeeuwse meester uit de Gouden Eeuw*, Zwolle 2019, pp. 98-99.

¹³¹ Vlg. Charpentier, Parijs, 25—5-1949, lotnr. 5; RKD, Den Haag, nrs. 0000149962 en 00001331059.

¹³² S.J. Gudlaugsson, 'Een schilderij van M. D. van Limborch', in: *Kunsthistorische mededelingen van het Rijksbureau voor kunsthistorische documentatie 's-Gravenhage*, 2(1947, nr. 1), pp. 10-11. NB Het werk dat in het bezit was van de vorst van Liechtenstein is in 2003 geveild in Kopenhagen bij Bruun Rasmussen (5/10-3-2003, lotnr. 211). Het andere werk behoort tot de collectie van het RCE, inv. nr. NK1507.

¹³³ Musée des Beaux-Arts, olieverf op doek, 111,5 x 89 cm.

vervolgens zullen ook zij niet veel later het atelier van Van Limborch hebben aangedaan.¹³⁴ De vermoedelijke portretten van Gualtherus van der Poort en Lucretia Berck in Kasteel Duivenvoorde zijn 1643 gedateerd en mogelijk ook van de hand van Van Limborch.¹³⁵ Vermoedelijk schildert hij het – nu niet te traceren – portret van Anthony de Jonge (1607-1669), die in 1632 burgemeester in Zierikzee is en werkzaam in Middelburg vanaf 1639.¹³⁶ In Zierikzee maakt Van Limborch ook ontwerptekeningen voor portretprenten, zoals van Adrianus Hoffer.

Michiel van Limborch, *Adriaan Hoffer* (1589-1644), zilverstift op perkament, 20,5 x 16 mm. Particuliere collectie (1944). Foto: RKD, Den Haag.

Een inschrijving in het St. Lucasgilde van Zierikzee is niet voorhanden door het ontbreken van archief uit de periode dat Van Limborch in de stad is gevestigd, maar voor Middelburg zijn er wel gegevens. In de rekening van het St. Lucasgilde die begint op 25 januari 1647 is 'Ontfangen van Machiel de Limburri, fijnschilder, over zijn incomgelt. ... £ 1 – 6 – 0'.¹³⁷ Ook in Middelburg lijkt Van Limborch in een relatief vacuüm te stappen, waar het de aanwezigheid van portretschilders betreft. De belangrijkste portrettist Salomon Mesdach (zie hierna) overlijdt in 1644, gevolgd door Jaspar Beckx (1646) en Allaert van Loeninga (1647/'48). In 1643-'44 is Cornelis Jonson van Ceulen er actief, maar is dan elders werkzaam, al zal hij in 1650/'52 weer in Middelburg opdrachten uitvoeren. De in Zierikzee geboren Karel Slabbaert (zie hierna) wordt in 1645 lid van het gilde. Jacob Lambrechtsz. Loncke verhuist in 1647 juist Middelburg weer voor Zierikzee. In hetzelfde jaar als Van Limborch betaalt ook Wallerant Vaillant voor zijn inkomgeld (zie hierna). Vaillant vertrekt alweer met een jaar. Houden we over Joachim Langnouwer, maar hij pendelt nogal tussen Middelburg en Brielle. Pas met de komst van Hendrick Berckman en Willem Eversdijck begin jaren vijftig zijn er twee meer pure portrettisten in Middelburg actief. Michiel van Limborch blijft in ieder geval tot 1653 actief in de Zeeuwse hoofdstad.

¹³⁴ Van der Ploeg, *Portretten*, pp. 2, 19, 25, 50-54.

¹³⁵ RKD, Den Haag, IB 47101 en IB 47100. Stichting Kasteel Duivenvoorde, Voorschoten. Olieverf op paneel, 66,3 x 58,5 cm en 66,2 x 57, inv. nrs. DVS 00078 en DVS . 00079.

¹³⁶ M. de Jonge, *Het Gelacht De Jonge in Beeld*, Zutphen 2018, p. 18.

¹³⁷ Bredius, 'De gildeboeken', p. 175. Van Limborch betaalt net als de boven hem genoemde Aert en Jeremias Vergouts niet het volledige bedrag van 1-6-8. Mogelijk is het laatste getal bij deze drie verkeerd gelezen, want het is geen korting die kon worden verkregen voor voldaan leergeld (6 sch.) of wanneer het een vrijmeesterszoon betrof (half geld).

Michiel van Limborch, *Johan van der Stringe* (1598-1667) en *Agatha Bom*, olieverf op paneel, 72 x 55 cm / 72,2 x 55,7 cm. Zeeuws Museum, Middelburg, inv. nrs. M80-53 en M80-54. Foto's: Zeeuws Museum.

Aan hem toe te schrijven portretten van Johan van der Stringe (1598-1667) en diens derde vrouw Agatha Bom zijn te dateren rond 1652, hun trouwjaar.¹³⁸ De schilderijen hebben eenzelfde zwarte cartouche als een gemonogrammeerd en 1652 gedateerd portret van een onbekende man.¹³⁹ De RCE heeft drie portretten in de collectie van inwoners uit Terneuzen die in de richting van Van Limborch zijn te plaatsen en zijn te dateren rond 1649/'50. Het betreft portretten van Emmery van Cruiningen – hij trouwt op 25 augustus 1649 met Françoise Margriete Piron (geen portret aanwijsbaar – en het paar Johan Piron en Suzanna Croo(c)k(s).¹⁴⁰ Nader onderzoek zal een aantal Zeeuwse portretten aan het licht brengen, waarvan de geportretteerden nu niet zijn geïdentificeerd.

Van Limborch zou Middelburg hebben verruild voor Leiden in 1659 en aanwijsbaar zijn in Amsterdam tussen 1663-'67.¹⁴¹ De bronnen hiervoor zijn niet duidelijk. Dat hij Zeeland een tijdje verlaat, wordt duidelijk uit een betaling die is opgetekend in het boekjaar van het St. Lucasgilde dat loopt van 18 oktober 1673 tot 18 mei 1675. Hij betaalt dan zijn achterstallige jaarpenningen: 'Ontfangen van verlopen jaarpenningen van ... Limburgh ... £ 0 – 13 – 4'.¹⁴² Hoe lang hij is weggeweest, is niet goed te bepalen en of hij naar Leiden verhuist ook niet. In de boeken van het Leidse St. Lucasgilde komt geen Michiel van Limborch (in welke spelling dan ook) voor. Wel schrijft een Michiel Davidtsz. zich op 2 augustus 1668 in. Hij belooft in drie keer het entreegeld te voldoen, maar betaalt in twee stappen. Onder zijn inschrijving staan betalingen voor jaarpenningen in 1678-1680.¹⁴³ Daar Michiel van

¹³⁸ RKD, IB 12844 en IB 12598. Collectie Zeeuws Museum, inv. M80-53 en M80-54. Nb het portret van de vrouw wordt op basis van een later aangebracht familiewapen geïdentificeerd als Anna van Citters (1600-1633), hetgeen om meerdere redenen niet mogelijk is, alleen al vanwege de kleding.

¹³⁹ RKD, geen IB, afb. in voorordening. Particuliere collectie.

¹⁴⁰ RKD, IB 32743, 32735 en 32734. RCE, inv. nrs. C1580, C1572, C1571. Alle drie: olieverf op paneel.

¹⁴¹ Van der Willigen en Meijer, *A dictionary*, p. 494.

¹⁴² Bredius, 'De gildeboeken', p. 213. NB Bredius verwart de naam bij deze vermelding en koppelt hem in een noot aan de 'Haagsche schilder Hendrick van Limborch'.

¹⁴³ A. Bredius, 'De boeken van het Leidsche St. Lucasgilde.', in: Fr.D.O. Obreen, *Archief voor Nederlandsche*

Limborch altijd signeert met een D in zijn naam/monogram, is het niet uit te sluiten dat dit zijn inschrijving betreft. De administratie van deze Michiel Davidsz. is blijkbaar op verschillende pagina's bijgehouden in het 'Deeckens ende Hooft-mans Boeck'. Een completere reeks jaarbijdragen is opgenomen onder het overzichtje van 'Edewaert Collier'. Michiel Davidtsz. betaalt van 1673 t/m 1680 zijn jaargeld (in 1676 'op 7 stuvers na' en ook in 1680 is het bedrag niet volledig.¹⁴⁴ Conclusie: wanneer deze Michiel Davidsz. is te vereenzelvigen met Michiel van Limborch, dan is hij in 1668 en van 1673 t/m 1680 officieel in Leiden werkzaam. Mogelijk met een overlap in Middelburg gezien zijn achterstallige betalingen aldaar. Dat een schilder tegelijkertijd lid kan zijn van gilden in verschillende steden is gebleken uit het onderzoek naar Arnoldus van Anthonissen die het lidmaatschap in liefst drie steden combineert: Leiden, Zierikzee en Middelburg.¹⁴⁵

Michiel van Limborch, *Anthonis de Muinck* (...) en *Anna van den Eycke* (1615/'16-..), olieverf op paneel, beide 87 x 73 cm. Particuliere collectie (1967). Foto's: RKD, Den Haag.

Dat Van Limborch in de jaren zestig Zeeuwen blijft schilderen, blijkt portretten uit 1665 van Anthonis de Muinck en Anna van den Eycke, beiden afkomstig van Sluis (Aardenburg).¹⁴⁶

Mogelijk is de melding dat Michiel van Limborch in 1667 in Amsterdam actief is geweest tussen 1663 en 1667 gebaseerd op een portretprent uit 1685 van Johannes Willemsz. Munnickhuysen naar een niet meer bekend schilderij van Van Limborch uit 1663. De prent van het portret van 'Burgermeester en raadt. Hendrick Dirksen Spiegel' is linksonder gesigneerd 'M. Limburgh pinx.' Het postume portret vermeldt de sterfdatum van Spiegel: 8 april 1667. De prent toont een portret dat volledig aansluit bij de werken die inmiddels van Limborch bekend zijn uit zijn Zeeuwse periode. Het ligt niet erg voor de

Kunstgeschiedenis, Rotterdam 1877-1890, dl. 5 (1882-1883), p. 230. Zie: Erfgoed Leiden, 0509, Gilden, inv. nr. 849, f. 183.

¹⁴⁴ Erfgoed Leiden, 0509, Gilden, inv. nr. 849, f. 192.

¹⁴⁵ Van der Ploeg, *Arnoldus*, pp. 59-60.

¹⁴⁶ RKD, IB 59597 en IB 59598. Particuliere collectie (1967). Het portret van Anna van den Eycke is gemonogrammeerd/gesigneerd, gedateerd en voorzien van haar leeftijd: 49.

hand dat een prominente Amsterdammer zich in Middelburg laat portretteren en dan is het logischer dat Van Limborch inderdaad in 1663 in Amsterdam actief is.¹⁴⁷

Michiel van Limborch,
*Onbekend paar in
herdersdracht*, olieverf
op doek, 166 x 235 cm.
Museum De Lakenhal,
inv. nr. S 289. Foto:
Wendy Persson.

Een laat werk – gezien kledingstijl en portrettype is een reusachtig dubbelportret van een onbekend paar in ‘herdersdracht’.¹⁴⁸ Het is tot op heden in Van Limborchs Leidse periode geplaatst en dat zou goed kunnen, maar wanneer hij in de jaren zeventig zowel daar als in Middelburg actief is, zouden de verbeelde personen toch ook Zeeuwen kunnen zijn. Mogelijk leidt herkomstonderzoek van het werk nog naar een nadere geografische richting. In vergelijking tot zekere Zeeuwse ‘evenknieën’ van Willem Cornelisz. Eversdijck uit 1665 en Zacharias Blijhooft uit 1680 oogt het wat onhandig¹⁴⁹ en ook wanneer het werk wordt vergeleken met zijn eigen veel kleinere figuurstukken en de losse portretten. Hierbij dient te worden opgemerkt dat de conditie van het schilderij in de catalogus van de Lakenhal in 1983 wordt bestempeld als ‘slecht; is kennelijk aan te grote hitte blootgesteld geweest, waardoor de verf op talrijke plekke heeft losgelaten; tamelijk vuil’.¹⁵⁰

Michiel van Limborch signeert zijn vroegst bekende werk met de letters MDVL, een monogram in ligatuur. Tekeningen uit 1646 en 1648 tonen hetzelfde monogram, maar een tekening uit 1648 is gesigneerd met ‘MDVLimborch’. Een portret uit 1662 is gesigneerd ‘MD v limborch’ en de later werken dragen de sierlijke, haast kalligrafische handtekening ‘Mdlimborch’. Deze signering is te zien op het jachtstilleven, het grote ‘herdersportret’ en een prachtige portrettekening van een onbekende man, die een prelude lijkt op het werk van Bernard Vaillant (zie hierna).

Michiel van Limborch neemt in Zeeland een geheel eigen plek in, met een schilderslief dat vergelijkbaar is met dat van Karel Slabbaert, die eveneens in het westen zal zijn opgeleid. Van Limborch lijkt in Zeeland de uitvinder te zijn van de krastechniek, het aanbrengen van (kant)patronen met de achterkant van een penseel of iets als een stilus. Na hem zien we Hendrick Berckman en Willem Cornelisz. Eversdijck deze techniek toepassen.¹⁵¹

¹⁴⁷ Er is wel een linkje met Middelburg: Spiegels zoon Dirk, evenals zijn vader een raad van de Admiraliteit, trouwt in 1655 Hester van Scharrenburgh dochter van Middelburger Guiliam van Scharrenburgh. Johan E. Elias, *De vroedschap van Amsterdam 1578-1795*, Amsterdam 1963 (1903-’05), dl. I, p. 400.

¹⁴⁸ Museum De Lakenhal, inv. nr. S 289, olieverf op doek, 166,5 x 235 cm.

¹⁴⁹ Van der Ploeg, *Portretten*, p. 86-88.

¹⁵⁰ M.L. Wurfbain, e.a., Stedelijk Museum De Lakenhal: catalogus van de schilderijen en tekeningen, Leiden 1983, p. 199.

¹⁵¹ Van der Ploeg, *Portretten*, pp. 18-19.

Allaert van Loeninga (ca. 1600/'05-1647/'48)

Naar gegevens en werken van de Middelburgse schilder Allaert van Loeninga (ook wel Loninga) is het zoeken met een loep, ondanks dat hij geregeld een vooraanstaande positie in het lokale St. Lucasgilde heeft bekleed. In een overzicht van dekenen en beleders tot en met 1642 vinden we 'Allaert van Loeninghe' terug in 1639 en 1642 als beleder en in 1640 als deken. De administratie van het gilde is niet compleet, waardoor de datum van inschrijving als vrijmeester ontbreekt. Wanneer het gilde een nieuw boek start, is het volgende te lezen. Op de band heet het 'Het Boeck van Sint Lucas gilde. / Begonnen A°. 1642 1/23'. Als eerste is opgenomen de afrekening over het boekjaar dat loopt van 23 december 1642 tot 8 januari 1644. Eerste post: 'Ontfanck. / Ontfangen van den afgaenden Deecken Allart van Loninga, fijnschilder, (het saldo) ... £ 1 – 0 – 0 (blijkende op den voorgaende boeck)'. Bij de van de afrekening is het wel 'Loeninga' i.p.v. 'Loninga'. In de rekening die betrekking heeft over 1645 en 1646 is 'Alaert van Loeninga' een van de 'beleyders'. En het jaar erna is hij weer deken: 'Reeckeninghe etc. als ick Alart van Loeninga, fijnschilder, als deecken van St. Lucas Gilde hebbe gehat, met Abraham Crieck, ouden deecken, Isaac Fierincks, borduerwercker ende Isac Herpers, glasmaecker, beleeders, beginnende den 25 Januari 1647.' Lopende dat jaar wordt de dootschuld van 'Aellaert van Loeninga' (0 – 2 – 0) voldaan. De rekening is op 5 januari 1649 ondertekend (door Willem Roelsius, Cornelis van Barlaer, Jan Hardewel, Karel Slabbaert, Abraham Criecken en Isack Fierens). Van Loeninga is dus overleden in 1647 of 1648. Dat hij overlijdt in zijn functie als deken wordt verderop nog eens bevestigd. In de rekening die loopt van 6 januari 1649 tot 1 december 1650 is een post opgenomen m.b.t. tot een 'request' om Loeninga te vervangen: 'Betaelt aen een Request om een nieuwe Beleder te versoecken, om in plaetse van Allaert van Loeninga, fijnschilder (die overleden was) te helpen 't Gilde te regeren 0 – 3 – 0.'¹⁵²

Het vroegst bekende levensteken betreft een gesigneerd en 1635 gedateerd groepsportret van de Middelburgse beurtschippers.¹⁵³ De huidige verblijfplaats is niet bekend en het is voor het laatst geveild in Dordrecht in 1942. Het is een groepsportret, waarbij het belang van de correcte weergave van de gezichten – en eenieder ongeveer even groot/belangrijk – het uitgangspunt is. Het is zo sterk doorgevoerd dat de 'knaep' links achter een fractie kleiner is weergegeven en in tweede lijn. De geportretteerden zijn wel treffend weergegeven met sterk eigen karaktertrekken. En wat er aan

Allaert van Loeninga, *Bestuurders van het beurtschippersgilde van Middelburg* (1635), olieverf op paneel, 103 x 210 cm. Huidige verblijfplaats onbekend (vgl. Mak, Dordrecht, 22/23-9-1942, lot. nr. 136). Foto: RKD, Den Haag.

¹⁵² Bredius, 'De gildeboeken', pp. 170-175, 178.

¹⁵³ Friedrich Schlie, 'Ein Regentenstück von Allart van Loeninga', in *Oud Holland*, 10(1892, nr. 3), pp. 129-132.

bijwerk is geschilderd, verraadt een vlotte hand met een eigen schildershandschrift. Het groepsportret is van belang voor de (gilde)geschiedenis van Middelburg, daar álle namen van de geportretteerden in het boek dat op tafel ligt, zijn opgetekend.

Uit hetzelfde jaar dateert het aan hem toegeschreven portret van Hubrecht de Haze en van een jaar later is het portret van diens vrouw Anna Wallis.¹⁵⁴ Er zijn twee versies van beide portretten bekend. Twee kniestukken in de traditie van Salomon Mesdach en mogelijk ook Jacob Lambrechtsz. Loncke en twee borststukken die niet zijn gedateerd. Van alle vier de werken is de huidige verblijfplaats onbekend, maar op basis van foto's is de toeschrijving te rechtvaardigen.

Allaert van Loeninga, *Hubrecht de Haze* (1583/'84-1639) (ca. 1635), olieverf op paneel, 67 x 58 cm. Particuliere collectie (1992). Foto: RKD, Den Haag.

Allaert van Loeninga, *Anna Wallis* (...-1645) (ca. 1635), olieverf op paneel, 67 x 58 cm. Particuliere collectie (1992). Foto: RKD, Den Haag.

Een in 1910 als A. Cuypp geveild corporatiestuk uit 1643 lijkt ook in zijn oeuvre te plaatsen. Zeker is dat in dat jaar Van Loeninga de regenten van het tuchthuis in Middelburg schildert. Het portret heeft geleden door de tand des tijds, maar toont nog altijd een vrij eigenzinnige schilderkunstige opvatting.¹⁵⁵ Van Loeninga is een gevraagd groepsportretterschilder, want op 24 maart 1643 sluit hij een overeenkomst met de Confrérie van de Ed. Handboog om 23 personen te schilderen, 'midtsgaders' [inclusief] de knaap. Elf van hen zullen betalen vier pond en tien schellingen, elf anderen betalen vijftien guldens; de knaap is vrijgesteld van betaling.¹⁵⁶

Een niet meer bekend schilderij van Van Loeninga van predikant Isaac Hoornbeeck (1587-1648) is in prent gebracht door Pieter de Jode (II), vermoedelijk kort na het overlijden van Hoornbeeck. Daniel de Blicke tekende namelijk al in 1649 de prent na. De prent zelf kent verschillende staten waarin de naam van de schilder niet altijd wordt vermeld. Wanneer wel heet het 'Loelinga pinxit'.

¹⁵⁴ Van Ploeg, *Portretten*, pp. 48-49.

¹⁵⁵ RCE, Amsterfoort, inv. nr. R3445 / Rijksmuseum, Amsterdam, inv. nr. SK-A-3459. Van Ploeg, *Portretten*, pp. 90-91.

¹⁵⁶ G.N. de Stopplaar, *Het schuttengilde van den edelen handboog, confrérie van St. Sebastiaan, te Middelburg*, Middelburg 1886, pp. 30, 210.

Anders dan bij veel van zijn collega's is bekend waar en bij wie Allaert van Loeninga als in de leer is geweest. Verrassenderwijs is dat als 'Aldrick van Loeningen' bij Martin Hermans Faber (1587-1648) in 1623 in Emden.¹⁵⁷ De naam Van Loeninga klinkt ook eerder Fries of Gronings, hetgeen dichter bij Emden ligt, zodat het wat logischer lijkt om van daaruit als jongeling in de leer te gaan.

Terugrekenend vanaf 1623 maakt een geboortejaar tussen 1600-1605 aannemelijk.

De naam Van Loeninga (in diverse spellingen) levert bij de zoekfunctie Zeeuwen Gezocht van het Zeeuws Archief maar een handvol treffers op en dan ligt het voor de hand dat de gevonden treffers Van Loeninga zelf of familieleden betreft. Een 'Odon van Loeninga', 21 jaar oud, procureur afkomstig van Middelburg, legt op 20 mei 1659 de eed af en wordt poorter van Zierikzee. Een 'Odon van Loeninge', afkomstig van Middelburg, wordt op 20 juli 1660 (datum eed) poorter van Vlissingen. Op 9 augustus dat jaar volgt daar zijn benoeming tot notaris. 'Bernardus van Loeninga', afkomstig van Middelburg, legt op 28 januari 1666 in Zierikzee de eed af poorter te worden. Vermoedelijk dezelfde, 'Bernardus van Loninga' is in 1670 onderwijzer in Middelburg. Een indirecte vermelding van vermoedelijk laatstgenoemde is wanneer Marinus Trompert op 28 november 1667 secretaris van de parochie en heerlijkheid van Zonnemaire wordt en als diens voorganger 'Barent van Loeninga' wordt vermeld. Bernard en Odon zullen zonen zijn van schilder Allaert.

Tegen het einde van zijn leven wordt 'Allart van Loninga' zelf op 16 november 1646 benoemd tot diaken in de Nederduits Gereformeerde Gemeente in Middelburg.¹⁵⁸

Nog iets meer familiebanden worden verstrekt via een notariële akte uit Utrecht.¹⁵⁹ Op 2 augustus 1653 is een procuratie opgesteld om de belangen in de boedel van de overleden grootouders Barent van Loeninga en Margreta Alderixc waar te nemen, de boedel te scheiden, goederen te verkopen en penningen te ontvangen. Dit ten behoeve van de onmondige kinderen van Allard van Loeninga, de moeder van de kinderen Clara del Corne en haar broer Christoffel del Corne. Allaert van Loeninga is dus getrouwd geweest met Clara del Corne en dat is een naam die in Zeeland wat vaker voorkomt. Zo wordt in een akte van 11 december 1658 een 'Clara dell Corne' genoemd als requirant en direct daaronder komen we 'Allart van Lonegem' – andermaal een afwijkende spelling – tegen als overledene.¹⁶⁰ Zoekend met de spelling 'Lonegem' levert vijf treffers op van Bernardus, die in de maanden september en oktober werkzaam is als klerk op een notariskantoor in Zierikzee. In november heet hij daar 'Bernardus van Lonegen'.

¹⁵⁷ Stracke, J.C., 'Die Maler und Glaser in Emden seit dem Mittelalter (1)', in: *Jahrbuch der Gesellschaft für bildende Kunst und Vaterländische Altertümer zu Emden*, 54(1974), p. 33.

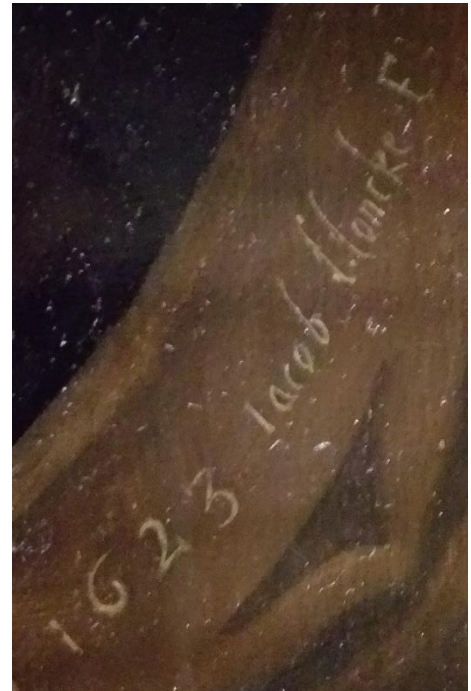
¹⁵⁸ F. Nagtglas, *De algemeene kerkeraad der Nederduitsch-hervormde gemeente te Middelburg van 1574-1860*, Middelburg 1860, p. 155.

¹⁵⁹ Het Utrechts Archief, Notarissen in de stad Utrecht 1560-1905, inv. nr. 418, akte 132 (notaris P. Lieffs).

¹⁶⁰ ZA, Zierikzee, Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Schouwen Duiveland, 1498-1811, inv. nr. 3992, akte 168.

Jacob Lambrechtsz. Loncke, (ca. 1580 - na 1647)

De Zierikzeese schilder Jacob Lambrechtsz. Loncke moet lang de toon hebben gezet in zijn stad. De vroegst bekend bewaard gebleven schilderijen dateren van 1618 en dan zijn er ook meteen twee paar aan te wijzen: de niet-gesigneerde portretten van Philippe Le Mire en Antoinette Walleran, en de 'Jacob Lamb. ^S' en 'IACOB LAMB. ^S' gesigneerde portretten van Jacobs Simonsz. Hollenboom en Suzanna de Cocq.¹⁶¹ De naam Loncke komt pas voor op het schilderij van hun zoon Job uit 1623 dat hij 'Iacob I. loncke' heeft gesigneerd.¹⁶²

Jacob Lambrechtsz. Loncke, *Job Hollenboom (1600-1650) (1623)*, olieverf op paneel, 77,8 x 64 cm. Stadhuismuseum Zierikzee, inv. nr. 1344. Foto: Stadhuismuseum. Detailfoto: Frank van der Ploeg.

Jacob Lambrechtsz. Loncke is echter al een heel aantal jaar eerder aantoonbaar actief. In of kort voor 1604 krijgt hij de opdracht het portret te schilderen van wees David den Dagh. Het portretteren van de familie van Den Dagh was gebruikelijk, zo blijkt uit stukken van de Weeskamer van Zierikzee.¹⁶³ Waar van Davids portret elk spoor ontbreekt, zijn andere vroege portretten van welgestelden uit Zierikzee en Vlissingen mogelijk aan Loncke toe te schrijven. Het betreft de portretten van Jan

¹⁶¹ Rijksmuseum Amsterdam. inv. nrs. SK-A-906 en SK-A-907; Stadhuismuseum Zierikzee, inv. nrs. 1343a en 1343b. Van der Ploeg, *Portretten*, pp. 44-46.

¹⁶² Stadhuismuseum Zierikzee, inv. nr. 1344. Van der Ploeg, *Portretten*, pp. 29, 46.

¹⁶³ ZA, Zierikzee, Archief Weekamer Zierikzee, inv. nr. 294, fol. 15. Dank aan Katie Heyning voor deze bron. De overledene is Cornelis Adriaensz. den Dach. De rekening van de voogd, Iman Poppe, afgehoord op 6 maart 1608, vermeldt de uitgave. Het portret moet in of (kort) voor 1604 zijn vervaardigd daar David gaat in dat jaar op reis naar Frankrijk en Italië. Huib Uil heeft de bron – de omslag bevat zoveel folia dat e.e.a. in 265 scans is gepubliceerd – nader bestudeerd. De ouders van David hadden in vroeger tijden een heel aantal schilderijen in huis. Naast religieuze stukken waren er een portret van zijn vader, een klein portret van moeder en het 'conterfeijtsel van David ende van Adriaenken Corn. den Dachdr.', hetgeen lijkt te wijzen op een dubbelportret van de kinderen.

Anthonisz. de Jonge en Elisabeth van Hertsbeeck uit 1607 en die van Aernout Loncke en Margaretha Geleyens de Maroux uit 1608.¹⁶⁴

Jacob Lambrechtsz. Loncke is deken geweest van het Zierikzeese St. Lucasgilde. Tot op heden vermeldt alle literatuur dat dat in 1618 is geweest en zonder de directe bron. A. Staring, die Loncke in 1647 opneemt in zijn reeks 'Weinig bekende portrettisten'¹⁶⁵, verwijst naar een ouder artikel van C. Hofstede de Groot, die op zijn beurt wel de bron prijsgeeft. Het betreft de mededeling van A. Bredius dat uit de 'Sententien van het Hof van Holland' blijkt dat Jacob Lambrechtsz. in 1618 deken is van het St. Lucasgilde en dat het gilde dan vaste goederen bezit.¹⁶⁶ Op basis van deze informatie is oud-archivaris van Zierikzee Huib Uil op zoek gegaan, met een verrassend resultaat. De bron blijkt een gerechtelijke uitspraak m.b.t. de pacht van een stuk grond dat eigendom is van het St. Lucasgilde. De uitspraak is van 9 november 1618.¹⁶⁷ Loncke wordt dan als 'Jacob Lambrechtsen, schilder als deecken' gedaagd samen met 'bouckekbinder' Christoffel Dol en 'glaesmaecker' Job Jansen als 'ommegaeders' door Laurens de Loose, dijkgraaf van Poortambacht. Het geschil loopt dan al jaren. Uitkomst is dat de gedaagden in 1605 de grond aan hem hadden verpacht voor zeven jaar en dus in 1612 vrij waren het aan een ander te verpachten, hetgeen is gebeurd. Uit het relaas wordt duidelijk dat Loncke (als Jacob Lambrechtsen) in ieder geval ook al in 1613 als deken actief is en waarschijnlijk zelf al in 1605, wanneer hij ook dan al de persoonlijk gedaagde is en niet een voorganger in dezelfde functie. Verdere gegevens over zijn rol in het gilde ontbreken tot nu toe.

In zijn artikel noemt Staring terloops dat de museumcatalogus van het Rijksmuseum op basis van inlichtingen van de heer P. de Vos vermeldt dat Loncke in 1603 en 1625 in Zierikzee in het huwelijk treedt en er voor het laatst in 1646 wordt vermeld. Dat laatste is niet terug te vinden en lijkt in tegenspraak tot een recente vondst van Hui Uil met betrekking tot zijn wandelhangen (zie hieronder). Wat betreft de familiegeschiedenis is er – dankzij P.D. de Vos – meer te vermelden. Jacob Lambrechtsz. (Loncke) trouwt op 9 maart in Zierikzee met Sara Reynbrands (Rembrandtsdr.) Verboom, die in 1583 in Schiedam is geboren, dochter van Reinbrand Laurensen en Maria Verboom. Zij moet (ruim) voor 1625 overleden zijn, want op 4 november 1625 hertrouwt Loncke met Maijken Waersegger, weduwe van Antwerpen. Loncke en Sara Verboom krijgen de volgende kinderen: Rembrant (ongehuwd overleden, geen doopgegevens bekend, maar vermoedelijk circa 1605 geboren), Magdalena (gedoopt 10 juli 1607), Martha (ged. 20 april 1609), Berbel (ged. april 1611), Lambert (ged. 15 februari 1613, zilversmid), Jacob (geen gegevens verder bekend).¹⁶⁸ Zeker tot de komst van Michiel van Limborch naar Zierikzee is de gedachte om anonieme portretten van inwoners van die stad te plaatsen in het oeuvre van Loncke legitiem, mede wanneer de stijl aansluit bij die van de zekere werken. Het portret van Pieter Hayman zit dicht aan tegen de portretten uit 1618 en 1623. De vergelijkbare pseudolijst heeft resten van een opschrift dat duidt op een signatuur en datering. Het portret van zijn – dan – weduwe – Aletta Ockerse is 1644 gedateerd en oogt qua opvatting van de weergave van bijvoorbeeld de kraag te stijf.¹⁶⁹ Zou zoon Rembrant Rembrant – vernoemd naar een oom van moeders kant – daar de hand in hebben gehad, wanneer Loncke ook voor dit portret heeft getekend? De portretten van Quirina Hollenboom – de vierde uit de familie – en Cornelis Verheyen zijn zeker ook van de hand van Loncke.¹⁷⁰ De beeltenis van Quirina is 1632 gedateerd en het markeert het loslaten van de weergave in geschilderde lijsten. Van Jan Cornelisz. Stavenisse bestaan twee portretten waar zo'n twintig jaar tussen zit. Het vroegste sluit aan

¹⁶⁴ RCE, Amersfoort, inv. nrs. C1200 en C1201; Maritiem MuZEEum, Vlissingen, inv. nrs. 183 en 185. Van der Ploeg, *Portretten*, pp. 40-41, 44-45.

¹⁶⁵ A. Staring, 'Weinig bekende portrettisten, VII. Jacob Lambrechtsz. Loncke', in: *Oud Holland* 62(1947, nr. 4-5), pp. 102-107, i.h.b. p. 103.

¹⁶⁶ C. Hofstede de Groot, 'Kritische opmerkingen omtrent Oud-Hollandsche schilderijen in onze musea II.', in: *Oud Holland*, 19(1901, nr. 3), pp. 134-135.

¹⁶⁷ Nationaal Archief, Hof van Holland 1428-1811, inv.nr. 646, zaak 183, 9 november 1618.

¹⁶⁸ ZA, Middelburg, Verzameling P.D. de Vos, inv. nr. 39, 'Genealogiën Zierikzeesche regeerings-geslachten', mapje 'Verboom'. Huib Uil vond vergelijkbare aantekeningen in het mapje 'Tromp'.

¹⁶⁹ Stadhuismuseum Zierikzee, inv. nrs. 1345a en 1345b.

¹⁷⁰ Stadhuismuseum Zierikzee, inv. nrs. 1440b en 1440a. Van der Ploeg, *Portretten*, p. 46.

bij de portretten uit 1618 en dat van Pieter Hayman en is eerder ten onrechte toegeschreven (door ondergetekende) aan Cornelis Willemsz. Eversdijck. Loncke is een logischer 'auteur' en het werk is te dateren rond 1620, het jaar dat hij in het huwelijk treedt; het portret is gevat in de typische pseudolijst. Van ca. 1640 dateert het tweede portret dat de later opvatting van Loncke weerspiegelt met een beeltenis tegen een monochrome, donkere achtergrond.¹⁷¹ Een wat vroeger voorbeeld lijkt het portret van Pieter Hoffer te zijn, dat is te dateren tussen 1625-1630.¹⁷² Extra argument om Loncke als portrettist te zoeken: Hoffer trouwt in 1603 met Magdalena de Cocq, de jongere zus van Suzanna, die Loncke in 1618 vereeuwigd.

In *Portretten door Zeeuwse meesters* is gesuggereerd dat Loncke in Middelburg werkzaam moet zijn geweest.¹⁷³ Belangrijkste argument is dat zijn zoon in Middelburg in 1649/'50 in het St. Lucasgilde intreedt als Rimbrant Loncke, als vrijmeesterszoon; hij betaalt half geld. Dan moet vader Jacob ook lid zijn geweest van het gilde. Zijn entreegegevens ontbreken, maar het zal in de jaren dertig zijn geweest en uit die periode zijn er van het St. Lucasgilde geen gegevens bekend. Het verklaart ook dat Loncke sr. in 1638 Middelburg twee keer een rol krijgt als voogd.¹⁷⁴ Recent is aan het licht gekomen dat Jacob Lambrechtsz. Loncke in 1647 terugkeert naar Zierikzee.¹⁷⁵ Hij wordt er met dochter Martha opgenomen op 7 juli 1647 in de Nederduits Gereformeerde Kerk met een attestatie uit Middelburg. Spijtig genoeg is de heenroute naar Middelburg op die manier niet gedocumenteerd. Deze wetenschap ondersteunt de veronderstelling dat het portret van Pieter Courten uit 1630 van zijn hand is en niet van Salomon Mesdach (zie hierna) die tot die tijd alle familieportretten Boudaen/Courten heeft geschilderd. Loncke is dan vermoedelijk al in 1630 in Middelburg actief, al zal de Zierikzeese clientèle hem nog wel weten te vinden. Het is opvallend dat Rembrant Loncke pas op latere leeftijd – hij is dan al ca. 45 jaar oud – zelfstandig vrijmeester wordt en dat pas na het vertrek van zijn vader uit Middelburg. Waarschijnlijk heeft hij tot die tijd onder diens hoede of als zijn gezelschap gewerkt. Hij blijft achter in Middelburg, is een jaar of acht actief in het gilde en ondertekent als 'Rembrant Loncke' op 18 april 1653 de jaarrekening. 'Rynbrant Loncke' verbeurt in 1656/'57 een schelling, daar hij een van de 'absenten te begrafenisse' is. Zijn eigen doodschuld wordt voldaan in het boekjaar dat loopt tussen 18 oktober 1657 en 18 oktober 1658.¹⁷⁶ Van deze Rembrant is nu geen enkel werk bekend.

Gericht nader onderzoek kan nog een aantal aan Jacob Lambrechtsz. Loncke toe te schrijven schilderijen boven water krijgen. Het RKD heeft in de vroegere platenverzameling – gedigitaliseerd in te zien in het RKD – een aantal portretten onder zijn naam gerubriceerd. Sommige toeschrijvingen zijn aannemelijker dan andere. Onder deze werken zijn ook twee familieportretten, waarvan het portret uit 1620 van een onbekende familie vermoedelijk van de hand van Loncke is.¹⁷⁷ Een ander werk, uit 1612, van de familie van 'Anthonis Janssoon, lijkt eerder te passen in het oeuvre van Salomon Mesdach.

¹⁷¹ RKD, IB 13800. Particuliere collectie (1983), Van der Ploeg, *Portretten*, p. 46 / RCE, Amersfoort, RCE 2096.

¹⁷² RCE, Amersfoort, inv. nr. C1198.

¹⁷³ Van der Ploeg, *Portretten*, pp. 66, 68.

¹⁷⁴ Hij wordt voogd als 'goede bekende' op 5 februari 1638 en kort daarna, op 12 mei, nog eens. ZA, Middelburg, Rechterlijke, Weeskamer en Notariële Archieven Zeeuwse Eilanden (RAZE), inv. nr. 115a, fol. 121r en 131r.

¹⁷⁵ ZA, Middelburg, Verzameling P.D. de Vos, inv. nr. 20, Extracten uit de lidmatenboeken. Met dank aan Huib Uil voor deze bron.

¹⁷⁶ Over Rimbrant Loncke in het Middelburgse St. Lucasgilde, zie: Bredius, 'De gildeboeken', pp. 176, 182, 189. 191.

¹⁷⁷ RKD, IB 89583.

Jacob van Loo (1614-1670)

Geboren in Sluis in wat nu Zeeuws-Vlaanderen heet en overleden – als man van de wereld – in Parijs neemt Jacob van Loo een eigenzinnige plek in in de kunstgeschiedenis.¹⁷⁸ Hij is bekend als portrettist en historieschilder, met een bijzondere voorkeur voor bacchanalen en tamelijk ontklede vrouwen. Naar verluid leerling van zijn vader Jacques van Loo (..-1632) van wie de website van het RKD geen werk toont, maar waar alle beschrijvingen van werken in de ‘excerpts’ (de fiches van Hofstede de Groot) alle verwijzen naar het soort werk waar Jacob van Loo om bekend zal staan: historiestukken met ontblote nimfen en godinnen.¹⁷⁹ Jacques van Loo staat in Sluis echter niet ingeschreven als schilder, maar is notaris en welvarend.¹⁸⁰ Het ligt niet voor de hand dat Jacques degene is geweest die zijn zoon heeft leren schilderen. Het gezin Van Loo verhuist naar Vlissingen in 1620, al blijven er banden met Sluis. In 1631 woont de familie in Middelburg.¹⁸¹ Over Jacob van Loo’s opleiding is niets met zekerheid bekend; er zijn noch gegevens met betrekking tot Antwerpen noch Middelburg. In het laatste geval ontbreken de archiefstukken van het St. Lucasgilde voor de periode dat Van Loo er mogelijk leerling is en/of als zelfstandig meester is ingetreden. Er is (recentelijk) geschermd met kunstenaars bij wie hij leerling in Middelburg kan zijn geweest, van Abraham Bosschaert en Salomon Mesdach tot aan Willem Cornelisz. Eversdijck. Waar Mesdach nog wel denkbaar is, geldt dat niet voor Eversdijck. Hij is vijf tot zes jaar jonger dan Van Loo en in 1633/’34 zelf nog leerling in Antwerpen. Een mogelijke Zeeuwse leermeester is Jacob Lambrechtsz. Loncke, van wie pas sinds kort duidelijk is dat hij Zierikzee heeft verruild voor Middelburg en dus vermoedelijk in de stad werkzaam is wanneer Van Loo er zijn eerste stappen in de schilderkunst zet.

Na onderzoek vermoedt Judith Noorman dat Jacob van Loo in Den Haag in de leer is gegaan bij Isaac Mijtens (1602-1666) en dat mogelijk tegelijkertijd met diens neef Jan Mijtens (ca. 1614-1670) wiens werk(wijze) en ‘settings’ opvallende overeenkomsten vertonen met die van Van Loo. Nog een paar argumenten om Van Loo vroeg in Den Haag te plaatsen zijn dat zijn echtgenote uit Den Haag afkomstig is en haar moeder Anneke Mijtens (..-1631) is, de zus van Isaac.¹⁸²

Waar Jan Mijtens in 1642 lid wordt van het St. Lucasgilde in Den Haag, is Jacob van Loo in die stad niet aanwijsbaar. Het lijkt erop dat hij zijn carrière ongeveer in dezelfde tijd serieus start in Amsterdam. Er is een vroegere vermelding van een contract uit augustus 1635 voor de levering van tien schilderijen aan de Amsterdamse kunsthändler Maerten Kretzer door een Van Loo.¹⁸³ Of dat Jacob is, valt te bezien. Zo ja dan is hij mogelijk al actief in Amsterdam om zich vervolgens in Den Haag te laten ‘bijscholen’. Zeker is dat hij in Amsterdam trouwt op 7 augustus 1643 met Anna Lengele uit Den Haag, en daarmee zwager wordt van de Haagse schilder Maerten Lengele (1615-1668) en via zijn schoonmoeder verwant raakt aan de Mijtensfamilie. Zijn nu vroegst bekende schilderijen portretten van de families Van Weert uit 1644 en van de familie Meebeeck Cruywagen (te dateren in/rond datzelfde jaar).¹⁸⁴ In 1645 passeert hij in Amsterdam zijn testament en op 24 januari 1652 koopt hij het burgerschap.¹⁸⁵ In 1658/1659 schildert hij de regenten en regentessen van het Aalmoezeniers-, Arm- en Werkhuis in Haarlem, welke werken zich nu in het Frans Hals Museum bevinden.¹⁸⁶

¹⁷⁸ Relatief recente studies: David Mandrella, *Jacob van Loo (1614-1670): sa vie et son oeuvre*, 3 dln., 2008; David Mandrella, *Jacob van Loo (1614-1670)*, Parijs 2011; Christine Eva Buckingham Rolland (red.), *Autour des Van Loo: peinture, commerce des tissus et espionnage en Europe (1250-1830)*, Rouen 2012; Judith Noorman, *Art, honor and succes in the Dutch republic: the life and career of Jacob van Loo*, Amsterdam 2020.

¹⁷⁹ De vader van Jacob van Loo heet bij het RKD Johannes.

¹⁸⁰ Noorman, *Art, honor*, pp. 22-23.

¹⁸¹ Noorman, *Art, honor*, pp. 23-24.

¹⁸² Noorman, *Art, honor*, pp. 25, 44-46.

¹⁸³ Briels, *Vlaamse schilders*, p. 354; Noorman, *Art, honor*, pp. 26-27, 45-46.

¹⁸⁴ Van Weert: IB 19317, huidige verblijfplaats onbekend (kunsth. Johnny Van Haften, Londen (1989)) / Meebeeck Cruywagen: RKD, IB 43501, Rijksmuseum Amsterdam, inv. nr. SK-A-81.

¹⁸⁵ Briels, *Vlaamse schilders*, p. 354.

¹⁸⁶ Frans Hals Museum, Haarlem, inv. nrs. os I-245 / os I-246, olieverf op doek, 159 x 237 cm / 158 x 221 cm.

In 1660 moet Jacob van Loo de stad Amsterdam ontvluchten na een mes-incident met dodelijke afloop in een herberg. Betrokkene is ene Hendrik van Breda. Van Loo wordt bij verstek ter dood veroordeeld en levenslang verbannen uit Holland en West-Friesland. Hij vestigt zich in 1660 Parijs en wordt daar in 1663 lid van de Académie Royale de Peinture. Hij bouwt daar verder aan een succesvolle carrière en wordt in Frankrijk stamvader van de schilderdynastie Vanloo.¹⁸⁷ Tot voor kort werd in een vlot geschilder portret in het Rijksmuseum gezien als een zelfportret uit ca. 1660, maar het werk is inmiddels uit zijn oeuvre geschrapt. Er zijn op dit moment zo'n 35 portretten van hand bekend / toe te schrijven, waarvan een portret van een onbekende man uit 1647 een mooi en relatief vroeg voorbeeld is. Van Loo is een schilder die de tijdsgeest/mode goed aanvoelt. Waar zijn historiestukken veelkleurig zijn en meestal een zekere werveling tonen zijn portretten doorgaans een grotere ingetogenheid. De schwing zit hem daar meer in de wijze van toetsen. Van Loo heeft maar weinig nodig om tot een overtuigend portret te komen.

Jacob van Loo, *Portret van een wetenschapper*, olieverf op doek (1647), 88,3 x 76,1 cm. Mākslas muzejs "Rīgas Birža", Riga (Estland), inv. nr. AMM GL-241. Foto: Lets Nacionālais Muzijs.

De kans dat Jacob van Loo in Zeeland (zelfstandig) portretten heeft geschilderd, is vrij klein. Mocht hij ze hebben geproduceerd, dan zullen ze zich hebben verhouden tot de latere werken van Salomon Mesdach (zie hierna) en die van Jacob Lambrechtsz. Loncke, maar vermoedelijk uitgevoerd met net wat meer bravoure.

¹⁸⁷ Noorman, *Art, honor*.